

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტი
ხელნაწერის უფლებით

ლია გორგაძე

არსებითი სახელის გამოყენებისათვის სხვადასხვა სტრუქტურის
მქონე ენებში

სპეციალობა - ლინგვისტიკა

ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი დისერტაციის

ანოტაცია

ბათუმი - 2022 წ

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტში

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

ლევან ხალვაში,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასოცირებული პროფესორი;

უცხოელი შემფასებელი:

სეიმა კარაჩა ქურჯი,

პითითის უნივერსიტეტის უცხო ენების სკოლა, გორუმი, თურქეთი, პროფესორი;

შემფასებლები:

მამია ფაღავა

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, პროფესორი;

თეა შავლაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასოცირებული პროფესორი;

ელზა ფუტყარაძე

წმინდა ტბელ აბუსერიძის სასწავლო უნივერსიტეტი, პროფესორი;

სადისერტაციო ნაშრომის დაცვა შედგება 2022 წლის , საათზე, 37-ე აუდიტორიაში, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს მიერ შექმნილი სადისერტაციო კომისიის სხდომაზე.

მისამართი: ბათუმი 6010, ნინოშვილის/რუსთაველის ქ. 35/32

სადისერტაციო ნაშრომის გაცნობა შეიძლება ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ილია ჭავჭავაძის ბიბლიოთეკაში, ხოლო სადისერტაციო ნაშრომის ანოტაციისა - ამავე უნივერსიტეტის ვებ-გვერდზე (www.bsu.edu.ge).

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი, ფილოლოგიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

მ. კიკვაძე

შესავალი

სახელებისა და ზმნის მიმართება გრამატიკაში

როგორც ცალკე დარგი გრამატიკა დაიწყო სახელისა და ზმნის გამოყოფით. ანტიკური მოაზროვნეები ამ ტერმინებით აღნიშნავდნენ როგორც აზრის ნაწილებს (სუბიექტსა და პრედიკატს), ისე შესაბამის სიტყვებსაც - მეტყველების ნაწილებს. ტრადიციულ გრამატიკაში სახელისა და ზმნის ძირითად კლასებად აღიარება განპირობებული იყო ამ ორი ტერმინის ლოგიკური წარმომავლობით. სახელისა და ზმნის როგორც აზრის ნაწილების დაპირისპირებაში ანტიკური ლოგიკა უპირატესობას ანიჭებდა პირველს. არისტოტელეს თანახმად, სახელი აღნიშნავს საგანს, რომელიც არც მოცემულია რამეში, არც ითქმის რაიმეს შესახებ, ხოლო ზმნა ყოველთვის ითქმის სახელის შესახებ. არისტოტელესეულმა ნომინოცენტრიზმმა სხვა ფაქტორებთან ერთად განსაზღვრა ევროპული გრამატიკის სახე. მხოლოდ მე-20 საუკუნეში ჯერ დესკრიფციულ ლინგვისტიკაში ზმნა აღიარეს წინადადების ყველაზე საჭირო სიტყვად, ხოლო შემდეგ ზ. ჰერისთან და ლ. ტენიერთან- წინადადების სემანტიკურ ცენტრად.

ისტორიულად ტრადიციული გრამატიკა არსებით და ზედსართავ სახელებს გრამატიკული ნიშნების მიხედვით აერთიანებს სახელთა კლასში და უპირისპირებს ზმნას. ჯ. ლაიონზის შეფასებით, ამგვარი ვითარება გვაქვს ზედაპირულ სტრუქტურაში, სადაც ზედსართავი სინტაქსური შეთანხმებით იმეორებს არსებითის ბრუნვასა და რიცხვს. პრედიკატის ფუნქციაში Mary is beautiful ზედსართავი სახელი თავად არ გამოხატავს დროს, კილოს, ასპექტს, ამას აკეთებს მეშველი ზმნა. სიღრმულად ზედსართავი უფრო ახლოს არის ზმნასთან, ვიდრე არსებითთან. ჯ. ლაიონზი შეგვახსენებს, რომ პლატონი და არისტოტელე ზედსართავის მთავარ ფუნქციად მიიჩნევდნენ პრედიკაციას და ამიტომ ზედსართავებს განიხილავდნენ ზმნათა კლასში, ხოლო ალექსანდრიელი გრამატიკოსები - როგორც

არსებითი სახელების ქვეკლასს. მართალია, ზედსართავი გამოხატავს „თვისებას“ და არა „მოქმედებას“, მაგრამ განსხვავება „თვისებასა“ და „მდგომარეობას“ შორის ნაკლებია (თუკი ის საერთოდ არსებობს), ვიდრე განსხვავება „მოქმედებასა“ და „მდგომარეობას“ შორის, - წერს ჯ. ლაიონზი. სიტყვები: know (ცოდნა), exist (არსებობა), მეორე მხრივ, happy (ბედნიერი), young (ახალგაზრდა) ერთიანდებიან გრამატიკული ნიშნების საფუძველზე ანუ ზედაპირულ სტრუქტურაში. მრავალ ენაში, მათ შორის ჩინურშიც, ზმნებისა და ზედსართავების ამგვარი გაყოფა არის შეუძლებელი. ამ შემთხვევაში ლინგვისტები ლაპარაკობენ არა ზმნებისა და ზედსართავების დაპირისპირებაზე, არამედ მოქმედების გამომხატველი ზმნებისა და სტატიკური ზმნების დაპირისპირებაზე და ზედსართავ სახელებს მიაკუთვნებენ უკანასკნელებს. ამრიგად, მეტყველების ნაწილების სიღრმულ პლანში განხილვისას ზედსართავი სახელები უნდა გავაერთიანოთ ზმნებთან. არსებით სახელებთან ზედსართავი სახელები გააერთიანეს ალექსანდრიელმა გრამატიკოსებმა, ხოლო შუა საუკუნეების გრამატიკოსებმა ზედსართავი სახელები არსებითის მსგავსად დაუპირისპირეს ზმნას.

ლაიონზის კონცეფცია შეიძლება დავასაბუთოთ იმითაც, რომ, რაც უფრო მეტია ამა თუ იმ ენაში ზედსართავის სინტაქსური დამოკიდებულება არსებით სახელზე, მით უფრო ახლოს დგას იგი ამ პირველთან და, პირიქით, რაც უფრო ნაკლებია აღნიშნული დამოკიდებულება, მით უფრო უახლოვდება იგი ზმნას. ასე, მაგალითად, რუსულ ენაში ზედსართავი სახელი წინადადებაში ეწყობა ზმნას სქესში, ბრუნვასა და რიცხვში: хороший ученик – хорошая ученица – хорошие ученики – хороших учеников. გრამატიკული სქესის უქონლობის პირობებში და მსაზღვრელ-საზღვრულის განსხვავებული სინტაგმატური ურთიერთმეწყობის გამო ქართულ ენაში ზედსართავი ნაკლებად დამოკიდებულია არსებით სახელზე, შეადარეთ: „კარგი მოსწავლე - კარგმა

მოსწავლემ“, მაგრამ „კარგი მოსწავლის - კარგი მოსწავლით; კარგი მოსწავლეები, კარგი მოსწავლეების“ და ა.შ. მოყვანილი მაგალითებით თუ ვიმსჯელებთ, შეიძლება ვთქვათ, რომ რუსულთან შედარებით ქართულ ზედსართავს უფრო ახასიათებს სიღრმული ბირთვული ფორმის თვისებები. თუ ქართული ზედსართავი ნაწილობრივ მაინც ეწყობა არსებითს, ინგლისური ენის ანალიტიკური სტრუქტურა საერთოდ არ გულისხმობს ამგვარ მორფოლოგიურ შეთანხმებას: „He is a good pupil – She is a good pupil – They are good pupils.“ თუ ინგლისურ ენაში სქესს განასხვავებენ პირის ნაცვალსახელები (he, she), ხოლო მრავლობით რიცხვში არსებითი სახელი დაირთავს შესაბამის ნიშანს (-s), ჩინურში ორივე სქესისთვის გამოიყენება ერთი და იგივე კონსტრუქცია: Ta (ის) shi (არის) yige hao(კარგი) xuesheng(სტუდენტი), ხოლო მრავლობითი რიცხვი გამოიხატება მხოლოდ პირის ნაცვალსახელის შესაბამისი ფორმით: Tamen (ისინი) shi (არის) hao(კარგი) xuesheng(სტუდენტი). შევადაროთ:

რუსული	ქართული	ინგლისური	ჩინური
У меня нет хороших учеников	მე არ მყავს კარგი მოსწავლეები	I do not have good pupils	Wo mei you hao xuyesheng

ჩინურ ენაში ზედაპირულ სტრუქტურაში ზედსართავი სახელი წარმოდგენილია სიღრმული ფორმით, რომელიც ავლენს სრულ დამოუკიდებლობას არსებითი სახელისაგან. ჯ. ლაიონზის ზედსართავი სახელების ზმნებთან ერთ კლასში გაერთიანების ვერსიას ადასტურებს ის ფაქტიც, რომ ჩინურ ენაში შემასმენლის (პრედიკატის) პოზიციაში ზედსართავი გამოიყენება მეშველი ზმნის გარეშე, შევადაროთ:

ჩინური	ქართული	რუსული	ინგლისური	თურქული
Wo hen hao„მე ძალიან კარგი“	მე კარგად ვარ	Я хорошо чувствую	I am good	Ben iyiyim

თურქულ ენაში მეშველი ზმნის ფუნქციას ასრულებს შემასმენლობითი აფიქსი, რომელიც იწერება ზედსართავთან შერწყმულად.

ცნობილია, რომ თავის ლინგვისტურ თეორიას ნ. ხომსკი ისტორიულად უკავშირებდა პორ-როიალის გრამატიკას, რომლის ავტორებმა ა. არნომ და კ. ლანსლომ სინტაქსური ტრანსფორმაციის გზით, ნ. ხომსკის შეფასებით, პრაქტიკულად განასხვავეს წინადადებაში „ზედაპირული“ და „სიღრმული“ სტრუქტურები. წინადადებაში „უხილავმა ღმერთმა შექმნა ხილული სამყარო“ ფრანგმა ენათმეცნიერებმა გამოყვეს სამი მსჯელობა: 1) ღმერთი არის უხილავი. 2) ღმერთმა შექმნა. 3) სამყარო არის ხილული. მივაქციოთ ყურადღება იმ ფაქტს, რომ ჯერ არნოსა და ლანსლოს, ხოლო შემდეგ ხომსკის ვერსიითაც, სიტყვათა ატრიბუტულ შეხამებას ზედაპირულ სტრუქტურაში შეესაბამება სიტყვათა პრედიკატული შეხამება სიღრმულში; პირველი მიიღება მეორესაგან:

ზედაპირული	სიღრმული
უხილავი ღმერთი.	ღმერთი არის უხილავი.
ხილული სამყარო.	სამყარო არის ხილული.

სიღრმული კონსტრუქციები ბირთვულია, პირველადი, მათგან ტრანსფორმაციის შედეგად მიღებული ზედაპირული კონსტრუქციები - მეორეული.

ქართულ ენაში ზედსართავი არ დგას იმდენად ახლოს ზმნასთან, რომ ჩინურის მსგავსად, ჩაენაცვლოს მას მეტყველებაში, მაგრამ შორეულ დისტრიბუციულ გადაკვეთას ზედსართავის მსგავს ფორმებსა და ზმნას შორის მანინც აქვს ადგილი. ქართულს მოეპოვება გრამატიკული ფორმა, რომელიც ვნებითი გვარის ზმნის მიერ აღნიშნულ მოქმედებას წარმოგვიდგენს სტატიკურად - „უძრავ მდგომარეობაში“, არა როგორც პროცესს, არამედ როგორც პროცესის შედეგს: სწერია, ხატია, აცხია, აკერია, აფარია, არჭვია, არტყია, ჰხურავს, აბია, აბარია, აბეჭდია, აგდია, სთესია, უკავია, ჰკიდია და სხვა. განსახილველ პრობლემასთან დაკავშირებით

საინტერესო იქნება მოვიყვანოთ ა. შანიძის შემდეგი შენიშვნაც: „სტატიკური ზმნა მნიშვნელობით ისეთია, რომ თამამად შეიძლება შევცვალოთ ის წინადადებაში შედგენილი შემასმენლით, რომელშიც ვნებითის მიმღეობა შედის: სთესია - დათესილია, სწერია - დაწერილია, ჰმარხია - დამარხულია, ანთია - დანთებულია, აწყვია - დაწყობილია, აბარია - მიბარებული აქვს (ან ჩაბარებული აქვს) და მისთ. ... ამიტომ, სადაც სტატიკური ფორმა არა გვაქვს, იქ სწორედ ასეთი შემასმენელი იხმარება...“. მიმღეობა, როგორც ცნობილია, ზმნისა და ზედსართავის საზიარო (ჰიბრიდული) გრამატიკული ფორმაა. შეიძლება დავუშვათ: მიმღეობის ჩამოყალიბება ენაში შესაძლებელია იმდენად, რამდენადაც ზედსართავი სახელი და ზმნა სიღრმულ პლანში მიეკუთვნებიან ერთ მეტყველების ნაწილს.

ანტიკურ პერიოდში ტერმინს „verb“ (ზმნა) ჰქონდა უფრო ფართო მნიშვნელობა, ვიდრე თანამედროვე გრამატიკებში: მეტყველების შესაბამის ნაწილთან ერთად იგი აღნიშნავდა პრედიკატსაც, რომელიც განსაზღვრავდა სუბიექტს (ანტიკური ტერმინოლოგიით „სახელს“). ამრიგად, პრედიკატის როლში სახელი თავიდანვე გაიგებოდა როგორც სახელის (სუბიექტის) განმსაზღვრელი სიტყვა (ზედსართავი სახელი), რის გამოც არისტოტელეს შემდგომ პერიოდში იგი მიაერთეს არსებით სახელს. ლაიონზი აქცევს ყურადღებას იმ ფაქტსაც, რომ ტრადიციული გრამატიკა ზმნიზედას განმარტავს, როგორც მოდიფიკატორს - მეტყველების ნაწილს, რომელიც განსაზღვრავს ზმნას, ზედსართავს ან სხვა ზმნიზედას: *Mary dances beautifully* - მერი ლამაზად ცეკვავს. *Mary dances extraordinarily well* - მერი ცეკვავს ძალიან კარგად.

ინგლისურ ენაში ზედსართავი და ზმნიზედა განსხვავდებიან დისტრიბუციულად:

ზედსართავი: *Mary is a beautiful woman* - მერი ლამაზი ქალია.

ზმნიზედა: Mary looks beautiful - მერი გამოიყურება ლამაზად.

მორფოლოგიურ ზღვარს ამ ორ მეტყველების ნაწილს შორის ავლებს დერივაციული ზმნიზედური აფიქსი ly:

ზედსართავი	ზმნიზედა
beautiful	Beautifully
merry	Merrily
angry	Angrily

მაგრამ პრედიკატის პოზიციაში შესაძლებელია როგორც ზმნიზედა, ისე ზედსართავიც:

Mary is beautiful – 1) მერი არის ლამაზი 2) მერი არის ლამაზად.

I am proud – 1) მე ვარ ამაყი 2) მე ვარ ამაყად.

ჯ. ლაიონზის შეფასებით, ინგლისურ ენაში ზედსართავების უმრავლესობას სიღრმული სტრუქტურის დონეზე შეუძლია განსაზღვროს როგორც არსებითი სახელი, ისე ზმნაც.

ზედსართავების მსგავსი გამოყენება გვხვდება ქართულ ენაშიც: „იძრო ტანისამოსი, ახსენა ღმერთი და გადაეშვა წყალში. ცურვა ჩინებული იცოდა...“, შეადარეთ მაგალითი სასაუბრო ენიდან: „იგი უეჭველი მოვა“.

ფიზიკური საგნის აღმნიშვნელი სიტყვა, არისტოტელეს აღმოჩენის თანახმად, მსჯელობაში ყოველთვის იკავებს სუბიექტის ადგილს: „ბულბული გალობს“; „ძალი იკბინება“, პრედიკატის პოზიციაში „ეს არის ბულბული“, „ეს არის ძალი“ იგი აღარ აღნიშნავს საგანს, არამედ მხოლოდ გამოხატავს ცნებას. ლოგიკის თანახმად, საგანი არ შეიძლება ითქმოდეს რაიმეს შესახებ. მაგრამ სუბიექტის პოზიციაშიც არსებითი სახელი ყოველთვის არ აღნიშნავს ფიზიკურ საგანს. მაგალითებში: „ვარჯიში სასარგებლოა“, „მოძრაობა აუცილებელია“ არსებითი სახელები გადმოსცემენ მოქმედებას. ლოგიკურ საგნად მათ ენის მეშვეობით

აქცევს გონება, როდესაც წარმოაჩენს აზრის სუბიექტად. ენა იძლევა საშუალებას ლოგიკური საგანი გამოვიყენოთ ობიექტადაც: „მე მიყვარს დილის ვარჯიში“, „გივიმ გააკეთა სწრაფი მოძრაობა“.

ჰუმბოლდტის თანახმად, ყოველი სრულმნიშვნელოვანი სიტყვა მიიღება არტიკულაციის შედეგად და ცალკე აღებული გამოხატავს ცნებას: „ბულბული“, „გალობა“, „ძაღლი“, „კბენა“; კონკრეტულ საგანს ან ნიშანს, საზოგადო სიტყვა შეიძლება აღნიშნავდეს მხოლოდ წინადადებაში ინდექსური სიტყვის მეშვეობით: „დღეს ბაღში ბულბული გალობდა“; „ამ ძაღლმა მიკბინა“, მაგრამ წინადადებაში: „ბულბულის გალობა ყველას უყვარს“; „ავი ძაღლი იკბინება“ არსებითი სახელები „ბულბული“, „ძაღლი“ გამოხატავენ ცნებებს, მაგრამ არ აღნიშნავენ საგნებს.

ამრიგად, სუბიექტის პოზიციაშიც ყველა არსებითი სახელი არ აღნიშნავს ფიზიკურ საგანს. არისტოტელეს თანახმად, ის, რაც ითქმის საგნის შესახებ, თავად არ შეიძლება იყოს საგანი. ოსტენსიურ წინადადებებში „ეს არის ბულბული“, „ეს არის ძაღლი“ და ა.შ. ცნებები „ბულბული“, „ძაღლი“ განსაზღვრავენ შესაბამისი საგნების კონცეპტუალურ რაობას, ამიტომ პრედიკატის პოზიციაში ყველა არსებითი სახელი მნიშვნელობის განურჩევლად მხოლოდ გამოხატავს ცნებას და არ აღნიშნავს საგანს. მსგავსად ცალკე აღებული არსებითი სახელიც გამოხატავს ცნებას ისე, როგორც სუბიექტის პოზიციაში ინდექსური სიტყვების გარეშე გამოყენებული არსებითი სახელებიც არ აღნიშნავენ საგანს, არამედ გამოხატავენ ცნებას. ამასთან ერთად, სუბიექტის პოზიციაში ყველა არსებითი სახელი გამოხატავს ლოგიკურ საგანს.

ამრიგად, კონკრეტულ ფიზიკურ საგანს არსებითი სახელი აღნიშნავს მხოლოდ წინადადებაში სუბიექტისა (=ქვემდებარის) და ობიექტის პოზიციაში ინდექსური სიტყვების მეშვეობით. „ლოგიკური საგნის“ უპირატესობა „ფიზიკურ საგანთან“ იზრდება შემდეგი გარემოების გათვალისწინებით: თვისებას გამოხატავენ ზედსართავებიცა და არსებითი სახელებიც, მაგრამ

ზედსართავისაგან განსხვავებით, რომელიც გამოხატავს თვისებას „წმინდა სახით“, სხვა მნიშვნელობასთან შეთავსების გარეშე (სწრაფი, ლამაზი, გონივრული), არსებითი სახელი გამოხატავს თვისებას საგნის სახით (სისწრაფე, სილამაზე, გონივრულობა), რადგან ყოველივეს: მოქმედებას, ადგილს, დროს, მიმართებას და ა. შ. გადმოსცემს როგორც ცალკე მოცემულს(სუბსტანციას) ანუ ლოგიკურ საგანს.

„კატეგორიებში“ ტერმინს “სახელი“ არისტოტელე იყენებს “სუბიექტის“ მნიშვნელობით. ლოგიკის თანახმად, სახელი(=სუბიექტი) გამოხატავს მხოლოდ საგანს. გრამატიკაში ტერმინი “სახელი“ აღნიშნავს სიტყვას და არა აზრის ნაწილს, მაგრამ ლოგიზირებულმა ტრადიციულმა გრამატიკამ ლოგიკის მსგავსად არსებითი სახელის მნიშვნელობადაც დატოვა „საგანი“, და შესაბამისად მის სინტაქსურ ფუნქციად აღიარა მხოლოდ ქვემდებარე- დამატება. აღნიშნული გამორიცხავდა სხვა მეტყველების ნაწილების გამოყენებას ქვემდებარე-დამატების როლში, მეორე მხრივ, ატრიბუტის, პრედიკატისა და გარემოების სინტაქსურ როლებს მიიჩნევდა „უცხოდ“ არსებითი სახელისთვის. მართალია, მეტყველების ნაწილთაგან „საგანი“ (ლოგიკურიცა და ფიზიკურიც) შეიძლება გამოიხატოს მხოლოდ არსებითი სახელით, მაგრამ ნიშნავს კი ეს იმას, რომ არსებითი სახელი გამოხატავს მხოლოდ საგანს? საგნის გამოხატვასთან ერთად ყველა ენაში არსებითი სახელი გამოიყენებოდა ატრიბუტული ადვერბიალური და პრედიკატული მნიშვნელობებითაც, მაგრამ ამ ფაქტმა ვერ ჰპოვა ასახვა არსებითი სახელის განმარტებაში. ცნობილია, რომ ზედსართავი სახელი შედარებით გვიან გამოიყო არსებით სახელს. მიუხედავად ამისა უკანასკნელი დღესაც გამოიყენება მსაზღვრელის როლში და არა მხოლოდ გენეტივის ფორმით: “ასისტენტი პროფესორი”; “პროფესორ-მასწავლებლები”; “გენერალ-მაიორი”; ინგლისურში: „ a table spoon” „მაგიდის კოვზი“ “a table tennis” “მაგიდის ტენისი“ „a lamp table” „ლამპის

მაგიდა“ “a table lamp” “მაგიდის ლამპა“ “a book case” „წიგნის კარადა“ “a book’s shop” “წიგნის მაღაზია“ “boat-house” “ნავების გასაჩერებელი შენობა“;თურქულ იზაფეტში: altin zincir “ „ოქროს ძეწვევ“, “ tas bina “ „ქვის -შენობა“, „ kahve palto” ”ყავისფერი პალტო“, aslan- insane”ლომი კაცი“, gul yanak” “ვარდი ლოყა”.

არსებითი სახელისაგან განსხვავებით ზმნიზედა გამოხატავს მხოლოდ ადვერბიალურ მნიშვნელობას, ამის გამო არსებითი სახელების გამოყენებას ამ მნიშვნელობით ტრადიციული გრამატიკა მიიჩნევს „სხვის ფუნქციაში შეჭრად“. უსაფუძვლოა ამ შეფასების მდგომარეობს იმ ფაქტში, რომ ზმნიზედები წარმოიქმნენ არსებითი სახელებისგან. გარემოების ფუნქციაში გამოყენებული არსებითი სახელი ადვერბიალური მნიშვნელობის დასაბამიერი გამომხატველია: ისტორიამ არ იცის ტექსტი, რომელშიც არსებითი სახელები გამოხატავენ მხოლოდ საგანს, ფორმებთან: ”ქვა“, ”ხე“, ”ტყე“, ”ქალაქი“ და ა. შ. ყოველთვის წარმოდგენილია ფორმები: ”ქვაზე“, ”ხესთან“, ”ტყეში“, ”ქალაქიდან“ და ა. შ. რადგან სუბიექტისა და ობიექტის აღმნიშვნელად ენაში გამოდის მხოლოდ არსებითი სახელი, საგნის გამოხატვის მნიშვნელობა ცხადდება ამ მეტყველების ნაწილის ერთადერთ მნიშვნელობად.

ამრიგად, აშკარაა შეუსაბამობა არსებითი სახელის მეტყველებაში გამოყენებასა და მის ტრადიციულ გაგებას შორის. **ნაშრომის მიზანია** გავარკვიოთ ის ფაქტორები, რომლებმაც ჩამოაყალიბებინეს გრამატიკოსებს აქსიომად ქცეული ყველა ენის გრამატიკაში წარმოდგენილი არსებითი სახელის დეფინიცია. აღნიშნული მეტყველების ნაწილის რაობის დასადგენად ჩვენ განვიხილავთ მას: 1. სხვა მეტყველების ნაწილებთან მიმართებაში და 2. ტიპოლოგიურად სხვადასხვა სტრუქტურის მქონე ენებიდან მოშველიებული მასალის შეპირისპირებითი ანალიზის მეშვეობით.

ლინგვისტურ ტრადიციაში დამკვიდრებული არსებითი სახელის დეფინიცია ისე, როგორც მთლიანად მეტყველების

ნაწილების სისტემაც, ჩამოყალიბდა მაშინ როდესაც მეცნიერულ აზროვნებაში ენა გაიგებოდა როგორც აზრის გამოხატვის პასიური ფორმა და ამიტომ ისწავლებოდა ლოგიკის პოზიციიდან. ვ. ჰუმბოლდტის თანახმად, „არ არსებობს ენისაგან დამოუკიდებელი ცნება“. არსებითი სახელის სხვა მეტყველების ნაწილებთან მიმართებისა და რაობის პრობლემის კვლევისას ჩვენ განვიხილავთ ენას „როგორც უსაზღვრო მოღვაწეობას სულისა“, რომელიც თავად აყალიბებს საკუთარ შინაარსებსაც და ფორმასაც.

რადგან გრამატიკის საძირკველი ჩაიყარა ფილოსოფიაში, გრამატიკული სახელის პრობლემას ჩვენ განვიხილავთ ფილოსოფიურ სახელთან კავშირში.

ნაშრომის აქტუალურობა. არსებითი სახელი ბაზისური უნივერსალური მეტყველების ნაწილია, რომლის გამოყენების გარეშე შეუძლებელია როგორც მეტყველება, ისე აზროვნებაც. ლინგვისტური, ფილოსოფიური და სხვა მეცნიერული ტექსტის ავტორმა შეგნებულად თუ შეუგნებლად უნდა გამოხატოს, თუ როგორ ესმის მას საგნის, იდეისა და სახელის ურთიერთმიმართება. აღნიშნული ურთიერთმიმართება განსაზღვრავს მეცნიერულ პარადიგმას ლინგვისტიკასა და ფილოსოფიაში. ლინგვისტურ ტრადიციაში დამკვიდრებული არსებითი სახელის დეფინიცია ჩამოყალიბდა მაშინ, როდესაც მეცნიერულ აზროვნებაში ენა გაიგებოდა როგორც აზრის გამოხატვის პასიური ფორმა, რამაც განსაზღვრა მისი შესწავლის ლოგიკისტური მეთოდოლოგია. ჩვენ დროს ვ.ჰუმბოლდტის, ლ.ვიტგეინშტაინის, ჯ.ოსტინის დამსახურებით ჩამოყალიბდა ენის როგორც აზროვნებისა და სამყაროს წარმომქმნელი ფორმის ახალი გაგება, მაგრამ არსებითი სახელის დეფინიცია რჩება ძველი - ანტიკური. ჩვენი კვლევის მიზანია გავარკვიოთ ფაქტორები, რომლებმაც განაპირობეს არსებითი სახელის ტრადიციული დეფინიციის ჯერ ჩამოყალიბება, ხოლო შემდეგ დამკვიდრება ლინგვისტურ თეორიაში.

აღნიშნული მიზნის მისაღწევად აუცილებელია შემდეგი ამოცანების გადაჭრა:

1. კვლევის თეორიული ბაზის შექმნა;
2. არსებული თეორიის კრიტიკული ანალიზი;

კვლევის მეთოდოლოგია ემპირიული მასალის შეგროვება და კლასიფიცირება, შეპირისპირებითი და დიაქრონიული ანალიზი.

საკვლევ ემპირიულ მასალას წარმოადგენს ქართული, ინგლისური, რუსული და თურქული ენების განმარტებითი ლექსიკონები, აგრეთვე ამ ენათა თარგმნითი ლექსიკონები.

სამეცნიერო სიახლე. სადისერტაციო ნაშრომის სამეცნიერო სიახლე:

1. არსებითი სახელის ახალი განმარტების ჩამოყალიბება.

მოსალოდნელი შედეგები: ნაშრომის თეორიული ღირებულება

ეროვნულ ენათა გრამატიკებში არსებითი სახელის დეფინიციის დაზუსტება

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელოვნება ნაშრომი ხელს შეუწყობს ყველა ენის პრაქტიკულ სწავლებას იმით, რომ მისცემს საშუალებას ენის მასწავლებელს ადეკვატურად გამოიყენოს არსებითი სახელის ცნება.

შესავალში ჩამოყალიბებულია პრობლემა, დასაბუთებულია მისი აქტუალობა, თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა, წარმოდგენილია მეთოდური ბაზა; განსაზღვრულია მიზნები, კონკრეტული ამოცანები და საკვლევი ემპირიული მასალა, ხაზგასმულია კვლევის სიახლე და პრაქტიკული ღირებულება.

პირველ თავში „სახელის ცნების ისტორიისათვის“ გაკეთებულია ექსკურსი ფილოსოფიაში. **სახელის** ბუნების დასადგენად განხილულია ფილოსოფიური და საკრალური ტექსტები.

მეორე თავში კრიტიკულად გაანალიზებულია **სახელის** ტრადიციული ლოგიკისტური თეორია, დადგენილია ამ თეორიის ჩამოყალიბების წინაპირობა და განმსაზღვრელი პრინციპები.

მესამე თავში განხილულია ახალ მეცნიერულ პრინციპებზე გრამატიკული თეორიის ჩამოყალიბების მცდელობა და მასში არსებითი სახელის ადგილი.

მეოთხე თავი ეძღვნება არსებითი სახელის ახალი თეორიის ჩამოყალიბებას.

ნაშრომის დასკვნით ნაწილში ჩამოყალიბებულია კვლევის შემაჯამებელი ზოგადთეორიული და კონკრეტული დებულებები.

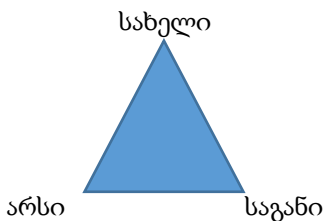
ნაშრომს ასევე ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის ჩამონათვალი და დანართი საილუსტრაციო მასალის სახით.

სახელის რაობა საკრალურ და ფილოსოფიურ ტექსტებში

მეცნიერულ ტრადიციაში სახელი განხილულია ორი ასპექტით: ლინგვისტურით: ენობრივ ერთეულებთან მიმართებაში და ექსტრალინგვისტურით: რეფერენტთან (სამყაროსთან) მიმართებაში. უმველეს საკრალულ ტექსტებში ასახული სიტყვის რეფერენციული დანიშნულება თავიდანვე იქცა ფილოსოფიური მსჯელობის საგნად. სიტყვის როლის განსაზღვრა სამყაროს არსებობაში მთავარია ფილოსოფიური აზრის ისტორიისათვის. ამ ფაქტს ფილოსოფოსები გააცნობიერებენ მხოლოდ მე-20 საუკუნეში.

ძველბერძნული ფილოსოფიის მეტაფიზიკურ შინაარსს განაპირობებს ჭეშმარიტება „ყველაფერი მიედინება“, ჰერაკლიტეს ამ აღმოჩენას გაიზიარებს ყველა ფილოსოფიური სკოლა, მაგრამ თითოეული შემოგვთავაზებს განსხვავებულ ფილოსოფიურ გამოსავალს. ანტიკურ პერიოდში გამოიკვეთა სახელდების პრობლემაც, მაგრამ ძველი ბერძენი მოაზროვნეები განიხილავდნენ მას ფილოსოფიურად. პლატონის „კრატيلში,“ ლინგვისტურად რელევანტური ინფორმაცია სიტყვებისა და საგნების დაკავშირების შესახებ განპირობებულია სამყაროს მეტაფიზიკური გაგებით. პლატონის თანახმად, შეუძლებელია ვილაპარაკოთ ცოდნაზე, თუ ყველა საგანი მარად იცვლება და რამე არ რჩება თავის ადგილზე. მარადცვალებადი არ შეიძლება იყოს შემეცნებული, რადგან დაეწევა თუ არა მას შემეცნებლის აზრი, იგი უმალ სხვა გახდება.

მაგრამ, რაკი შემეცნება მაინც არსებობს, არსებობს შესამეცნებელიც. მეცნიერება სწავლობს არა ფიზიკურ საგნებს, არამედ მარადიულ იდეებს. ადამიანის უშედეგო ხეტიალს საგანთა სამყაროში ბოლო ეღება მაშინ, როცა სული თავის წმინდა, მარადიულ არსებობას უბრუნდება და არსთა ჭეშმარიტ ბუნებას ჭვრეტს. „სულის ამ წვდომასა და ზიარებას აზროვნებას ვეძახით ჩვენ,“- ამბობს „ფედონში“ სოკრატე. სულში (გონებაში) მოცემული მარადიული იდეები სულთან ერთად მარადიულ სამყაროს მიეკუთვნებიან. მარადიული არსები (ეიდოსები) თავის მსგავსად ქმნიან ფიზიკურ საგნებს. ყოველი საგანი მსგავსებით არის დაკავშირებული თავის არსთან (მარადიულ იდეასთან). ბგერებისაგან შემდგარი სიტყვები გამოხატავენ მარადიულ არსებს და აღნიშნავენ საგნებს. ამრიგად, საკრალურ და მითოლოგიურ წყაროებში მონიშნული სახელდების სტრუქტურა პლატონთან იღებს ტრიადულ სახეს.

პლატონთან სახელი მხოლოდ გამოხატავს არსს. მარადიული არსი არ შეიძლება იყოს ფიზიკური სიტყვის განუყოფელი ნაწილი. ამიტომ სახელი არ შეიძლება უკავშირდებოდეს საგანს არსის მეშვეობით. პლატონს არ ჰქონდა არჩევანი: უმინაარსო, მხოლოდ ბგერებისაგან შემდგარი სახელი საგანს შეიძლება დაკავშირებოდა მხოლოდ ფიზიკური მსგავსებით. „თუ სახელი კარგადაა დადგენილი, ის უნდა შეიცავდეს საგნის შესაფერის ბგერებს,“- ამბობს პლატონის დიალოგების მთავარი გმირი სოკრატე და „კრატელში“ ცდილობს დაუკავშიროს ბგერები საგანთა თვისებებს. რადგან აკუსტიკურსა (სამეტყველო ბგერები) და ვიზუალურს (ფიზიკური საგანი) შორის პირდაპირი მსგავსება შეუძლებელია,

სოკრატე იშველიებს ბგერათა არტიკულაციას: ბგერა „r“ მე მეჩვენება ყოველგვარი მოძრაობის გამოხატვის საშუალებად. მე მგონი, კანონმდებელი ხვდება იმას, რომ ამ ბგერის წარმოთქმისას ენა არ რჩება უძრავად და ძლიერ თრთის, ხოლო „i“ მან გამოიყენა ყოველგვარი თხელის, წვრილის გამოსახატავად; „d“, „t“ წარმოთქმისას ენა იკუმშება, ამიტომ მათი გამოყენება შეიძლება შებოჭილობის გამოსახატავად. ბგერა „a“ კანონმდებელმა მიაკუთვნა უზარმაზარს (mega); „e“ - მარადიულს (mekos), რადგან ესენი გრძელი ბგერებია; o- სიმრგვლის გამოსახატავად“. ამ ჩიხში მოქცეულ ეტიმოლოგიურ ანალიზს პლატონმა შეაღია მთელი თავისი და სოკრატეს შემეცნების უნარი, მაგრამ ამაოდ. ამას მოწმობს სოკრატეს აღიარება: „სასაცილოდ, მგონი, უნდა ჩანდეს ის, რომ ბგერათა მიბაძვით საგნები ჩვენთვის სრულიად ნათელი გახდება. მაგრამ ეს გარდაუვალია, რადგან ჩვენ არაფერი გვაქვს უკეთესი პირველადი სახელების მართებულობის გასარკვევად“.

ოცი წელი გაატარა არისტოტელემ პლატონის აკადემიაში, მაგრამ უარყო მარადიული ეიდოსების არსებობა ზევამი და მოაბრუნა ფილოსოფიური ძიება ფიზიკური სამყაროსკენ. „ჩვენ ვეძებთ არსებულის საწყისებსა და მიზეზებს“-გამოაცხადებს არისტოტელე თავის მიზანს ფილოსოფიაში. მარადცვალებად საგნებში პლატონის ყველაზე განთქმულმა მოსწავლემ გამოყო უცვლელი არსებითი ელემენტები- ფორმები და ამით შესაძლებელი გახადა საგნების შესწავლა. ფიზიკური საგნების ფორმები წარმოადგენენ გონებაში მოცემული წმინდა იდეების რეალიზაციას. საგანი წარმოიქმნება ფორმისა და მატერიის შეხამებით, ამიტომ იგი გაყოფადია. წარმოქმნილი და გაყოფადი არ შეიძლება იყოს მარადიული. საგანზე გადადის ფორმის სახელიც. წარმოიქმნება სპილენძის ან ქვის ბურთი და არა თავისთავად ბურთი, სპილენძი, ქვა. ბურთი არ მიეკუთვნება არც სპილენძს და არც ქვას, ეს უკანასკმნელნი არ განსაზღვრავენ ბურთის არსს. ფორმის გარეშე მატერიაც გაურკვეველია და შეუმეცნებადი.

მატიერის გარეშე გონებაში მოცემული ფორმები სამყაროს იდეალური საწყისებია: ისინი არც გაყოფადია, არც წარმოქმნადი, ამიტომ არიან მარადიული. ფორმები (წმინდა იდეები) ყოველგვარი შემეცნების საფუძველია. იდეალური არსების (ფორმების) გარდა „კატეგორიებში“ არისტოტელე ლოგიკური ანალიზის გამოყენებით ადგენს ფიზიკურ არსებს- არსებულის ისეთ ელემენტებს, რომლებიც არ ითქმებიან რამეზე. „არსი ძირითადი, პირველადი და პირდაპირი გაგებით ისაა, რომელიც არ ითქმის არც ერთ ქვემდებარეზე და არ არის მოცემული არც ერთ ქვემდებარეში“. ასეთი არიან ერთეული ფიზიკური საგნები: ადამიანი, ცხენი, ხე, ქვა...,, რომლებიც გამონათქვამში ყოველთვის იკავებენ სუბიექტის ადგილს. მათთან გამოყენებული ცნება მხოლოდ პრედიკატია. ცნება ითქმება კონკრეტულ საგანზე და არა პირიქით. ამიტომ ცნებები (სახეები და გვარები) მეორადი არსებია. სახელები არ მიეკუთვნებიან არც სულიერ (წმინდა იდეები, ცნებები), არც ფიზიკურ (საგნები) არსებს. პლატონის მსგავსად არისტოტელესთვისაც სიტყვა არ არის განუყრელად დაკავშირებული წმინდა იდეებთან და ცნებებთან. სიტყვა მხოლოდ გამოხატავს მარადიულ იდეებსა და ცნებებს და ასახელებს საგანს, ხოლო ფორმები და ცნებები განსაზღვრავენ ამ უკანასკნელის რაობას. პლატონისა და არისტოტელეს ფილოსოფიაში არსებულს აქვს ორი- სულიერი და ფიზიკური-სახე, პირველი მარადიულია, მეორე (ფიზიკური სამყარო) შექმნილია ადამიანამდე. ადამიანს მიეკუთვნება მხოლოდ სიტყვა (ენა). ამიტომ არისტოტელე არ სვამს კითხვას, არის თუ არა შესაძლებელი იდეისა და საგნის არსებობა სიტყვის გარეშე. არისტოტელესთვის ენა არის მეტყველება ანუ სამტყველო ბგერებისაგან შემდგარი ფიზიკური ფორმა, რომელიც მხოლოდ ახმოვანებს აზრებს და ასახელებს საგნებს. ამას ადასტურებს „მეტაფიზიკის“ მეოთხე წიგნში ავტორის მიერ მოყვანილი გრამატიკის, დღევანდელი შეფასებით, უცნაური განმარტება: „არის

რა ერთ-ერთი მეცნიერება, გრამატიკა სწავლობს მეტყველების ყველა ბგერას“. აღნიშნულის შემდეგ კანონზომიერად უნდა მივიჩნიოდ ის ფაქტიც, რომ „პოეტიკის“ მეოცე თავში დასახელებულ ყველა მეტყველების ნაწილს არისტოტელე უწოდებს ბგერას: ასო-ნიშანი არის გაუყოფელი ბგერა...; მარცვალი არის მნიშვნელობის უქონელი ბგერა... , სახელი არის რთული ბგერა, რომელიც არ გადმოსცემს დროს..., ზმნა არის რთული ბგერა, რომელიც გადმოსცემს დროს..., გამონათქვამი არის რთული მნიშვნელობის მქონე ბგერა, რომლის ნაწილებიც მნიშვნელობის მქონეა“. მხოლოდ ბგერებისაგან შემდგარ ენას არ აქვს სემანტიკა. ამით შეიძლება ავხსნათ ისიც, თუ რატომ არ არსებობდა ანტიკურ პერიოდში ლექსიკოლოგია, ხოლო გრამატიკაში ჩართული იყო ფონეტიკაც.

პლატონთან სახელების სემიოტიკური ფუნქცია განპირობებული იყო იდეების, საგნებისა და სახელების ურთიერთმგასვსებით: მარადიული იდეები (ეიდოსები) თავის მსგავსად წარმოქმნიან ფიზიკურ საგნებს, ხოლო “სიტყვის ოსტატები“ ბგერობრივად ამსგავსებენ სიტყვებს საგანებს. ურთიერთმიმართება იერარქიულია:

იდეები → საგნები → სიტყვები.

არისტოტელესთან იდეები (სახეები და გვარები) მეორეული არსებია, ხოლო „პირველადი არსები“ არიან ფიზიკური საგნები. „რომ არ არსებულიყვნენ პირველადი არსები, შეუძლებელი იქნებოდა სხვა დანარჩენების არსებობაც“-ამბობს არისტოტელე „კატეგორიებში“ და წარმოგვიდგენს იდეების, საგნებისა და სიტყვების სხვაგვარ იერარქიას:

საგნები → იდეები → სიტყვები.

წარმოდგენის სახით, რომელიც შეგრძნების საფუძველზე ჩნდება გონებაში და იკონურია ბუნებით, არისტოტელე გვთავაზობს

მაკავშირებელ საშუალებას საგნებსა და იდეებს შორის. მისი კონცეფციის თანახმად, ფიზიკური საგნები წარმოდგენათა მეშვეობით იკონურად აისახებიან ადამიანის ცნობიერებაში, სადაც ინდუქციის (განზოგადების) შედეგად გარდაიქმნებიან ცნებებად. წარმოდგენა გასაგებს ხდის საგნების, როგორც საწყისების „პირველადობას“ და ცნებების (სახეებისა და გვარების) მეორეულობას. მაგრამ არა მხოლოდ ამას, წარმოდგენა, რომელიც გადმოსცემს საგნის იკონურ სახეს, აკავშირებს საგანსა და სახელს. სახელებს არისტოტელე განმარტავს „როგორც ბგერათმეხამებებს, რომლებიც სულში არსებული წარმოდგენების ნიშნებია“, - და დასძენს, - „წარმოდგენების შესახებ ნათქვამი გვაქვს თხზულებაში სულის შესახებ, რადგან ისინი სხვა გამოკვლევის საგანია“. როგორც ვხედავთ, არისტოტელესთან სახელები შედგება მხოლოდ ბგერებისაგან, რადგან წარმოდგენები, რომლებსაც ისინი გამოხატავენ მათ არ მიეკუთვნება. ამრიგად, წარმოდგენათა მეშვეობით სამყარო იკონურად აისახება აზროვნებაში, ეს უკანასაკნელი კი ზუსტად გამოიხატება მეტყველებაში. ამის გამო არისტოტელე მსჯელობის დროს არ აზუსტებს, რა აქვს მას მხედველობაში კონკრეტულ შემთხვევაში: საგანი, იდეა (აზრი) თუ სიტყვა, მაგალითად, „კატეგორიებში“: „კავშირის გარეშე თქმული აღნიშნავს ან არსს, ან „რამდენი“, ან „რომელი“, ან „რაიმესთან მიმართებას“, ან „სად“, ან „როდის“ ან „რომელიმე მდგომარეობაში ყოფნას“, ან „ფლობას“, ან „მოქმედებას“, ან „ვნებითობას“. „კავშირის გარეშე თქმული“ გულისხმობს როგორც სიტყვას, ისე ცნებასაც. ტერმინებით „სახელი“ და „ზმნა“ არისტოტელე აღნიშნავს როგორც აზრის ნაწილებს ორგანონში: „ის, რაც წარითქმის, ზმნაა; ის, რის შესახებაც წარითქმის, სახელია“, ისე შესაბამის მეტყველების ნაწილებსაც „პოეტიკაში“: „სახელი არის ბგერათმეხამება, რომელიც არ აღნიშნავს დროს და რომლის ნაწილები ცალკე არაფერს ნიშნავენ; ზმნა არის ბგერათმეხამება, რომელიც აღნიშნავს დროს და რომლის ნაწილები ცალკე არაფერს ნიშნავენ“. ნაშრომში

„მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში“ არნ. ჩიქობავა განიხილავს უცნაურ შემთხვევებს, როდესაც არისტოტელე საგნებს ანაცვლებს სიტყვებს: „საგნებიც წართქმებიან“..., აგრეთვე ცნებებს: „საგნები არიან ნაწილობრივ ზოგადნი, ნაწილობრივ კერძობითნი“. მოყვანილი მაგალითები გვარწმუნებენ იმაში, რომ ადამიანისთვის საგნები არ არსებობენ სიტყვებისა და ცნებების გარეშე. ამიტომ ანალიზის დროს მკვლევარმა უნდა იზრუნოს იმაზე, რომ არ დაუშვას საგნების, ცნებებისა და სიტყვების აღრევა. არისტოტელეს ეგონა სხვაგვარად შემდეგი მიზეზების გამო:

1. პლატონი და არისტოტელე არ უარყოფენ კავშირს სიტყვებს, იდეებსა და საგნებს შორის, მაგრამ დაუშვებენ მათ ცალ-ცალკე არსებობას ადამიანისთვის.
2. პლატონმა დაიწყო მისტიკური ლოგოსის (სიტყვისა და აზრის ერთიანობის) დესაკრალიზაცია იმით, რომ მისტიკურად ცნო მხოლოდ აზრი, რომელიც მოსწყვიტა სიტყვას და ეიდოსების სახით არსებულად აღიარა მარადიულ ზევამი. არისტოტელემ დაასრულა ლოგოსის დესაკრალიზაცია იმით, რომ უარყო აზრის (იდეის) მისტიკურობა.
3. ორივე ფილოსოფოსს ენა ესმოდა, როგორც ადამიანის მიერ წარმართული მეტყველება.
4. მხოლოდ ბგერებისაგან შემდგარ ენას არ აქვს საკუთარი სემანტიკა. ანტიკური ენა მოგვაგონებს ჭურჭელს, რომელიც ივსება დროებითი შინაარსით.
5. ანტიკური ფილოსოფოსებისთვის ენის მთავარი ფუნქცია მდგომარეობს აზრების გამოხატვასა და საგნებისა და მათი ნიშნების დასახელებაში. ამასთან, აზრებისა და საგნების არსებობა არაფრით არის დამოკიდებული ენაზე.
6. სახელები აღნიშნავენ საგნებს წარმოდგენათა მეშვეობით. წარმოდგენები არ მიეკუთვნება სახელებს. ცალკე სახელი არ შეიძლება იყოს ჭეშმარიტი ან მცდარი.

7. პირველადი არსები ორგვარია: სულიერი (მარადიული ფორმა-იდეები) და ფიზიკური (საგნები). ყოველგვარი არსი აღნიშნება სიტყვით.
8. ფიზიკური პირველადი არსები (საგნები) წარმოდგენათა მეშვეობით აისახებიან გონებაში, სადაც ინდუქციის შედეგად წარმოქმნიან მეორეულ არსებს-ცნებებს (სახეებსა და გვარებს).
9. ენა არ იღებს მონაწილეობას მეორეული არსების წარმოქმნაში.
10. ენა, როგორც ბგერითი ფორმა არ არის ერთგვარი მთლიანობა, იგი შედგება რვა ფუნქციურად და სტრუქტურულად განსხვავებული მეტყველების ნაწილისაგან.
11. მეტყველება არის წართქმული და წარუთქმელი: წართქმული მეტყველება შეიცავს მტკიცებას და არის წინადადება, მხოლოდ ეს უკანსაკნლი შეიძლება იყოს ჭეშმარიტი ან მცდარი. წინადადებას წარმოქმნიან სიტყვები, მაგრამ არა პირიქით.

აღნიშნულმა, ძირითადად არისტოტელეს ნააზრევმა, განსაზღვრა პირველი გრამატიკების სახე, რაც არ არის გასაკვირი, თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ „ორგანონისა“ და „მეტაფიზიკის“ პრინციპები საფუძვლად დაედო ყოველგვარ მეცნიერულ კვლევას. მე-17 საუკუნეში ინგლისელი ფილოსოფოსი ფრენსის ბეკონი აღნიშნავდა: „ისე, როგორც ალექსანდრმა დაიმორჩილა ყველა ხალხი, არისტოტელემაც სძლია ყველა სხვა სწავლებას და დატოვა მეცნიერებაში ერთგვარი მონარქია.“

სახელის დიონისესეული განმარტება ანტიკურ გრამატიკაში

წიგნში „ზოგადი ენათმეცნიერება“ ლ.ხალვაში წერს: ტრადიციული გრამატიკა ყალიბდებოდა ფილოსოფიისა და ლოგიკის მუდმივი კარნახით. ფილოსოფიას და ლოგიკას აინტერესებდათ ჭეშმარიტება, რომელიც დგინდება წინადადებაში. ამიტომ ტრადიციული ლოგიზირებული გრამატიკაც სწავლობდა წინადადებას არა რეალურ გამოყენებაში (კომუნიკაციაში), არამედ ლოგიკის კარნახით- სუბიექტისგან მოწყვეტით.

ტრადიციული გრამატიკა წინადადებებს სწავლობდა ძირითადად პრედიკაციის თვალსაზრისით. თანამედროვე ლინგვისტიკის ერთ-ერთი აქტუალური პრობლემაა კომუნიკაციის პრინციპების გათვალისწინებით შექმნას ახალი ტიპის გრამატიკა“.

მეცნიერების ყველა დარგი ეფუძნება ჭეშმარიტ დებულებებს, გრამატიკის ერთ-ერთ ფუძემდებლურ ჭეშმარიტებად აღიარებულია არსებითი სახელის რეფერენციული განმარტება, რომლის თანახმად ეს მეტყველების ნაწილი გამოხატავს საგანს. ევროპულ ლინგვისტურ ტრადიციაში არსებითი სახელის ამგვარ გაგებას არ აქვს ალტერნატივა. განსხვავება დეფინიციათა შორის სხვადასხვა გრამატიკულ წყაროში ეხება სიტყვიერ გამოხატვას და არა კონცეპტუალურ მხარეს: „არსებითი სახელი ჰქვია სიტყვას, რომელსაც საგნობრივი წარმოდგენა ახლავს.... საგნობრიობა - აი არსებითი სახელის ნიშანი, მისი ნიშანდობლივი მხარე“. (შანიძე, 1980:36); „არსებითი სახელი მეტყველების ნაწილია, რომელიც აერთიანებს საგნობრიობის გამომხატველ სიტყვებს, რომლებიც გამოხატავენ მას რიცხვის, განსაზღვრულობა - განუსაზღვრელობის, ბრუნვის, კუთვნილების კატეგორიებით“. (Коновов, 1956:64); „როგორც მეტყველების ნაწილი არსებითი სახელი გამოიყოფა სამი ნიშნის საფუძველზე: სემანტიკურის, მორფოლოგიურისა და სინტაქსურის. სემანტიკური ასპექტით არსებითი სახელი აღნიშნავს სუბსტანციებს, ესე იგი სულიერ არსებებს, ნივთიერებებს“ - წერს „ფრანგული ენის თეორიული

გრამატიკის“ ავტორი ვ.გაკი. (Γακ, 1986: 67, 68). „ინგლისური ენის თეორიული გრამატიკის“ ავტორი მ. ბლოხი არსებითი სახელის საგნობრივ მნიშვნელობას უკავშირებს ამ მეტყველების ნაწილის უპირატესობას სახელდებაში: „არსებით სახელს, როგორც მეტყველების ნაწილს, აქვს სუბსტანციის ან საგნობრიობის კატეგორიული მნიშვნელობა. აქედან გამომდინარეობს ის, რომ არსებითი სახელი მეტყველების ნაწილთა ძირითადი ნომინატივია“. (Блох, 2004: 49-50). კემბრიჯში გამოცემული რ. ჰადლესტონისა და ჯ. პალამის ინგლისური ენის გრამატიკაში ვკითხულობთ: „Noun: a grammatically distinct category of words which includes those denoting all kinds of physical objects, such as persons, animals, and inanimate objects. (არსებითი სახელი გრამატიკულად განსხვავებული სიტყვების კატეგორიაა, რომელიც მოიცავს ყველა სახის ფიზიკურ ობიექტს, მაგალითად, ადამიანები, ცხოველები, უსულო საგნები) (Huddleston, Pullum, 2007:83).

სახელის განმარტებას საგანზე მითითებით პირველად ვხვდებით დიონისეს ნაშრომში Τεχνη γραμματικη (Tehne grammatike) : „სახელი ბრუნებადი მეტყველების ნაწილია, რომელიც აღნიშნავს სხეულს ან საგანს (უსხეულოს), მაგალითად: ქვა, აღზრდა“ (И.Л.У 1980:216). წარმოადგენს თუ არა მოყვანილი განმარტება ალექსანდრიელი გრამატიკოსის წინადადებაში სახელის გამოყენებაზე დაკვირვების შედეგს? თუ მხედველობაში მივიღებთ ფუნქციას და არა ფორმას, მაშინ დასმულ კითხვაზე უნდა გავცეთ უარყოფითი პასუხი, რადგან ძველ ბერძნულ ენაში ისე, როგორც თანამედროვე ენებშიც, სახელი საგანთან ერთად აღნიშნავდა ადგილსაც და დროსაც, მაგალითად: ἡμερας „დღისით“, νύκτος „ღამით“, δευτεραίος „მეორე დღეს“, οχιατος „წყვიდადში“, ἐξ' ἀριστερᾶς „მარცხნიდან“; “τρίτατοι ἀφίκοντο εἰς τὴν πόλιν „მესამე დღეს ისინი მოვიდნენ ქალაქს“. მაგალითები მოგვყავს აკაკი ურუშაძის წიგნიდან „ძველი ბერძნული ენა“. ავტორი გამოყოფს სახელებში ლოკალური მნიშვნელობის სუფიქსებს: „სუფიქსი -i

ადგილობითი (ლოკალური) ბრუნვის მაწარმოებელი ელემენტი იყო. მისგან წარმოებული ფორმები ზმნიზედებად იქცნენ. - i იხმარება მხოლოდით რიცხვში, მრავლობითში მას ენაცვლება სუფიქსი -σι: Μαραθῖνι „მარათონში“, „Μέγαροι“ „მეგარაში“, ἐν Ἀθῆνῃσι „ათენში“, Ὀλυμπιάσι „ოლიმპიაში“ (ურუშაძე, 1987: 115, 116). დიონისეს გრამატიკაში არც ის ფაქტი არის ასახული, რომ ძველ ბერძნულ ენაში სახელი, როგორც ყველა ენაში, გამოიყენებოდა შემასმენლის სახელად ნაწილად (nomen preadicati): ἔργον οὐδὲν δυνεῖοις “შრომა არაა სირცხვილი“. (ურუშაძე, 1987:301). თავის გრამატიკაში დიონისე არ განასხვავებს არსებით, ზედსართავ და რიცხვით სახელებს, მაგრამ ზოგად სახელს მიაკუთვნებს მხოლოდ საგნობრიობის მნიშვნელობას, რაც ეწინააღმდეგება ენობრივ ფაქტებს (ურუშაძე, 1987: 377).

ამასთან, განსახილველ განმარტებაში დიონისე განასხვავებს ფიზიკურ საგანს (ქვა) მენტალურისაგან (აღზრდა); ფიზიკური საგნების (პირველადი არსების) და ცნებების (მეორეული არსების) განსხვავებას „კატეგორიებში“ ყურადღებას აქცევდა არისტოტელე, რომელიც ადგენდა ფიზიკური საგნების (პირველადი არსების) აღმნიშვნელი სიტყვების ადგილს მსჯელობა-აზრში. არისტოტელეს თანახმად, თუ მსჯელობაში წარმოდგენილია ფიზიკური საგნებისა და ცნებების (სახე, გვარი) აღმნიშვნელი სიტყვები, ქვემდებარის (სუბიექტის) როლში ყოველთვის გამოდიან პირველნი, რადგან ცნება ითქმის კონკრეტულ საგანზე და არა, პირიქით, კონკრეტული საგანი ცნებაზე. ამრიგად, პირველადი არსი (ფიზიკური საგანი) მსჯელობაში „არ ითქმის არც ერთ ქვემდებარეზე და არ არის მოცემული არც ერთ ქვემდებარეში“ (Аристотель, 1978: 55).

მეცნიერების ყველა დარგი წარმოადგენს თეორიას, რომელიც შეიძლება ეფუძნებოდეს აქსიომებსაც. არ იქნება დიდი გადაჭარბება თუ ვიტყვით, რომ განმარტება „ არსებითი სახელი არის სიტყვათა კლასი, რომელიც აღნიშნავს საგანს“ გრამატიკულ

აზროვნებაში დიდი ხანია ითვლება ერთგვარ აქსიომად. ხანდაზმულობით იგი შეიძლება გავუტოლოთ წინადადების ცნობილ განმარტებას: „წინადადება არის სიტყვათა შეხამება, რომელიც გამოხატავს დასრულებულ აზრს“. ორივე განმარტება წარმოდგენილია პირველ ევროპულ გრამატიკაში დიონისესთან. რაკილა შევადარეთ დღეს გრამატიკაში ფართოდ დამკვიდრებული წინადადებისა და არსებითი სახელის დეფინიციები, უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ მე-19 საუკუნიდან მოყოლებული დღემდე მეცნიერებმა დაადგინეს წინადადების დიონისესეული განმარტების მცდარობა და ცდილობდნენ მის გასწორებას, ამ პრობლემის შესანიშნავი ანალიზი მოცემულია არნოლდ ჩიქობავას ნაშრომში „მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში“. რაც შეეხება განმარტებას „არსებითი სახელი არის სიტყვათა კლასი, რომელიც აღნიშნავს საგანს“, არავის გასჩენია ეჭვი მისი ჭეშმარიტების მიმართ. ჯერ რომაელ ავტორებთან, მარკ ვარონთან, ელიუს დონატუსთან, პრისციანთან, ხოლო შემდეგ არაბ გრამატიკოსებთანაც აქსიომად მიღებული განსახილველი განმარტება გვიან შუა საუკუნეებში განმეორდება ევროპულ გრამატიკებშიც და ამგვარად მოაღწევს ჩვენამდე. ჩვენ არ შეგვხვედრია არც ერთი გრამატიკული წყარო, რომელშიც არსებითი სახელი იყოს განმარტებული განსხვავებულად. დიონისეს გრამატიკიდან მოყოლებული ყველა თანამედროვე გრამატიკის ჩათვლით საგნობრიობა დასახელებულია არსებითი სახელის მთავარ ნიშნად.

დიონისესეულ სიახლეს წარმოადგენს ფიზიკურ საგანთან, ავტორის ტერმინოლოგიით, “სხეულთან” (ქვა) ერთად „უსხეულო საგნის“ (აღზრდა) გამოყოფა. „უსხეულო საგანი“ (აღზრდა) იდეაა, ცნება, რომელსაც არ მოეპოვება შესატყვისი ფიზიკური საგანი სამყაროში. ნაშრომში „სულის შესახებ“ არისტოტელე წარმოდგენებს უწოდებს “ შეგრძნების საგნებს ოღონდ მატერიის გარეშე“ (Аристотель, 1976:440), მაგრამ არსად მოიხსენიებს

საგნებად იდებებს. განყენებულ ცნებებს: „აღზრდა“, „ცოდნა“, „მიმართება“, „კმაყოფილება“, „სიზუსტე“, „სიუხვე“... არ აქვთ პირდაპირი კავშირი ფიზიკურ საგნებთან. მათი გადატანით საგნებად მოხსენიება შეიძლება მხოლოდ რეალურ საგნებთან მსგავსების საფუძველზე. ერთიცა და მეორეც საჭიროებს სახელს: ცნება გამოიხატება, ხოლო ფიზიკური საგანი აღნიშნება სახელით, სხვაგვარად, სახელთან მიმართებაში ცნებაცა და ფიზიკური საგანიც აღსანიშნებია. ცნებისა და ფიზიკური საგნის პირობითი გაერთიანებით დიონისე აყალიბებს „უნივერსალურ საგნის“ ცნებას, რომელზედაც აფუძნებს სახელის დეფინიციას: სახელი ყოველთვის აღნიშნავს საგანს (ფიზიკურს ან კონცეპტუალურს).

აზრის (მტკიცების) სტრუქტურას არისტოტელე სწავლობდა წინადადებაში (გამონათქვამში), ამიტომ უკანასკნელ ორ ტერმინს „ორგანონში“ იგი იყენებდა როგორც აზრის გამომხატველის, ისე თვით აზრის მნიშვნელობითაც. აზრიცა და წინადადებაც ბერძენი ფილოსოფოსისთვის წარმოადგენდა ლოგოსს- წართქმულ მეტყველებას (Аристотель, 1978:95). დეფინიციით „წინადადება არის სიტყვათა შეხამება, რომელიც გადმოსცემს დამთავრებულ აზრს“ (И.Л.У,1980:216) დიონისემ დაუტოვა წინადადებას მხოლოდ ერთი, ლინგვისტური, აზრის გამომხატველის მნიშვნელობა. მაგრამ დიონისეს განმარტება არ იყო წმინდა ლინგვისტური, იგი ეფუძნებოდა აზრს (მტკიცებას) და ამიტომ იყო ლოგიცისტური. არისტოტელეს ლოგიკური მოძღვრების ზეგავლენა იმდენად იყო დიდი, რომ ვერც ანტიკური და ვერც შუა საუკუნეების პერიოდის გრამატიკოსებმა ვერ შეძლეს ლოგიკური სტრუქტურის მიღმა წინადადების სინტაქსური სტრუქტურის დანახვა. „ამგვარად მოხდა, - წერს არნ. ჩიქობავა,- მსჯელობისა (თუ წინადადებისა)? და მისი ნაწილების, ქვემდებარე შემასმენლის შესახებ მოძღვრების გადმონერგვა ლოგიკიდან გრამატიკაში“ (ჩიქობავა, 1967:13). დავამატებდით იმას, რომ აღნიშნული „გადმონერგვა“ არ მომხდარა თავისთავად და ერთბაშად. ანტიკური გრამატიკები არაფერს

გვატყობინებენ ქვემდებარე-შემასმენლის შესახებ, ხოლო საგნის, თვისების და რიცხვის აღმნიშვნელ სახელს დიონისეს მსგავსად განმარტავენ ლოგიცისტურად- მხოლოდ საგანზე მითითებით. გრამატიკული კაზუსი ამ შემთხვევაში მდგომარეობს იმაში, რომ ლოგიციზმის გამო არსებითი სახელის განმარტება, თუნდაც სახელის დეფინიციის სახით, გრამატიკაში გაჩნდა ძველბერძნულ და ლათინურ ენებში საკუთრივ არსებითი სახელის ჩამოყალიბებამდე. მართლაც, უცნაურია, როდესაც რომელი გრამატიკოსი ელიუს დონატუსი თავის „მცირე გრამატიკაში“ სახელს განმარტავს ლოგიცისტურად, როგორც არსებით სახელს: „სახელი არის მეტყველების ნაწილი, რომელიც ბრუნვის მეშვეობით აღნიშნავს საგანს ან მოვლენას ცალკე ან როგორც ზოგად ცნებას“. (დონატ, 2003:120), ხოლო შემდეგ ლაპარაკობს ამგვარად გაგებული სახელის შედარების ხარისხის ფორმებზე. სახელისა და არსებითი სახელის ერთმანეთში არევა ანტიკური გრამატიკებიდან გადაინაცვლებს სხვა ენათა გრამატიკებში, მათ შორის აისახება იოანე ბაგრატიონის კალმასობისეულ გრამატიკაშიც: „სახელი არს ნაწილი სიტყვისა, მნიშვნელი არსებისა გინა ნივთისა, ანუ პირისა რაისამე, მაგალითად: ცა, ქვეყანა, კაცი, ცხენი, ბრძენი, თეთრი... სახელი იწვალების არსებითად და ზედშესრულად“ (იოანე ბაგრატიონი, 1815:37).

აღწერითი გრამატიკა, მართალია, იყო ლოგიცისტური, მაგრამ მაინც- მიმართული ენისკენ. ენაზე მეცნიერული ხედვის ჩამოსაყალიბებლად საჭირო იყო ლოგიციზმის დაძლევა. მაგრამ ლინგვისტური აზრი განვითარდება სხვა მიმართულებით. ანტიკური ხანიდან მოყოლებული შუა საუკუნეების ჩათვლით შეხედულება ენაზე როგორც მხოლოდ აზრის გამოხატვის ფიზიკურ ფორმაზე რჩებოდა უცვლელი. დროთა განმავლობაში გახდა ცხადი, რომ არისტოტელეს მიერ „ორგანონში“ დადგენილი აზროვნების ფორმები და კანონები უნივერსალურია. ჭეშმარიტებად დამკვიდრდა ის აზრი, რომ სხვადასხვა ეროვნების

ადამიანები აზროვნებენ ლოგიკურად ერთნაირად, ხოლო ნააზრევს გამოხატავენ ერთ განსხვავებულად ანუ აზროვნება უნივერსალურია, მისი გამომხატველი ენა კი არის ეროვნული. ეჭვი ენის როგორც აზრის გამომხატველის მიმართ გაჩნდა ჯერ კიდევ ანტიკურ ფილოსოფიაში. იდეების, საგნებისა და სახელების ურთიერთმიმართებაში პლატონი აბსოლუტურ ღირებულებას ანიჭებდა იდეებს - ცალმხრივად განსაზღვრულ საგნების წარმომქნელ მარადიულ არსებს. ითვლებოდა, რომ ფიზიკურ და ამიტომ ცვალებად სიტყვას არ შეეძლო ყოველთვის ზუსტად გამოეხატა ჭეშმარიტი იდეა. არისტოტელეც არ ენდობოდა სიტყვებს მათი მრავალმნიშვნელობის გამო, თუმცა, მისი მოძღვრების თანახმად, ჭეშმარიტი შეიძლება იყოს წინადადება და არა ცალკე იდეა. მე-17 საუკუნეში რ. დეკარტი შესაძლებლად მიიჩნევს ბუნებრივი ენის გარდაქმნას მათემატიკური პროცნიპებით ისე, რომ ნათელი და მარტივი გახდეს ყველა აზრი. ეს ფილოსოფიური დაშვება განაპირობებს ლინგვისტური აზრის განვითარების მიმართულებას.

სახელის განმარტება რაციონალურ გრამატიკაში

1660 წელს პორ-როიალში გამოსულ გრამატიკაში ავტორები ა.არნო და კ. ლანსლო მიზნად დაისახვეს ენის ლოგიკური საფუძვლის დადგენას და ამ მიზნით ერთმანეთისგან განასხვავებენ ლოგიკურად სწორ და არასწორ ენობრივ ფორმებს. ლოგიკისაკენ მიმართული პორ-როიალის გრამატიკა იყო განმარტებითი და არა ტრადიციული აღწერითი. ცნობილია, რომ ძველ საბერძნეთში ინტერესი ენისადმი ჯერ გაჩნდა ფილოსოფიაში. „მაგრამ პირველად ფილოსოფიაში გამოყენებული ტერმინების: „ქვემდებარე“, „შემასმენელი“, „სახელი“, „ზმნა“, „პროპოზიცია“, „წინადადება“ და სხვა ფილოსოფიური სემანტიკისაგან „გაწმენდა“ გრამატიკოსებს მოუხდათ დამოუკიდებლად“. ამიტომ ანტიკური გრამატიკოსებისთვის ლოგიციზმი თავსმოხვეული იყო გარედან, ისინი დაუშვებდნენ მას გაუცნობიერებლად. პორ-როიალის

გრამატიკის შემთხვევაში ლოგიციზმი გაცნობიერებულია, თეორიულად გამართლებული. ავტორები დაუშვებენ, რომ გონება ლოგიკური პრინციპებით აყალიბებს ენას, მაგრამ არასწორი გამოყენების გამო ენობრივი ფორმა კარგავს ლოგიკურ სისწორეს. ლოგიკურად სწორი ენობრივი ფორმა წარმოადგენს გახმოვანებულ აზროვნებას. „ჩვენს ცნობიერებაში შემოღწევის გარეშე სხვა ადამიანების სულს შეუძლია სიტყვის წყალობით ჩასწვდეს ჩვენი სულის ყველა ჩანაფიქრს და მის მრავალგვარ მოძრაობას.“ აქედან განომდინარე ა. არნო და კ. ლანსლო აიგივებენ წინადადებას აზროვნების იმ ფორმასთან, რომელსაც იგი ჩვეულებრივ გამოხატავს- მსჯელობასთან და ამ უკანასკნელის ნაწილებს სუბიექტსა და ატრიბუტს (პრედიკატს) აცხადებენ წინადადების წევრებად. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ა. არნოსა და კ. ლანსლოს მოეპოვებოდა სათანადო აკადემიური რესურსი წინადადების წმინდა ლინგვისტური ანალიზის ჩასატარებლად. ნაშრომის 24-ე თავში, რომელიც ეძღვნება სინტაქსს, ავტორები დაწვრილებით განიხილავენ სიტყვათა გრამატიკულ მიმართებებს - შეთანხმებასა და მართვას და გრამატიკის ისტორიაში, ალბათ, პირველად ლაპარაკობენ ზმნის დამატებაზე: „ზმნის დამატების სახით ხშირად გამოდიან სხვადასხვა ბრუნვის ფორმები, რაც დაკავშირებულია იმასთან, რომ ეს ბრუნვები გამოხატავენ სხვადასხვა მიმართებას“. აღნიშნული შემდგომში წარმატებით იქნება გამოყენებული წინადადების ლინგვისტური წევრების დასადგენად, რაც შეეხება „რაციონალური გრამატიკის“ ავტორებს, მათთვის განმსაზღვრელი იყო წინადადების ლოგიკური სტრუქტურა. თუმც, სახელის საგნობრიობას ისინი დაასაბუთებენ ფილოსოფიურად და არა ამ მეტყველების ნაწილის წინადადებაში გამოყენების პოზიციიდან მითითებით.

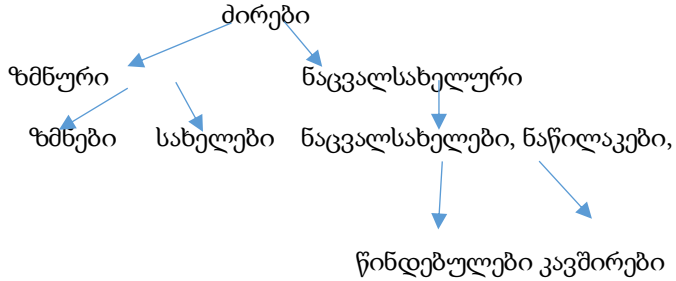
არისტოტელეს მიერ „ორგანონში“ დასახელებული ათი კატეგორიიდან მხოლოდ პირველი-„სუბსტანცია“ ცალკე არსებული ობიექტია, დანარჩენი“ (თვისება, რაოდენობა, მიმართება, ადგილი,

მოქმედება, მდგომარეობა, ვნებითობა, კუთვნილება) სუბსტანციის არსებობის ფორმებია. ამის გათვალისწინებით ა. არნო და კ. ლანსლო ყოფენ მეტყველების ნაწილებს სუბსტანციის აღმნიშვნელ სიტყვებად: სახელები, არტიკლები (აზუსტებენ სახელების მნიშვნელობას), ნაცვალსახელები (ჩაენაცვლებიან სახელებს), მიმღობები (ზმნური სახელები), წინდებულები (აკავშირებენ სახელებს), ზმნიზედები (წარმომავლობით სახელები) და სიტყვებად, რომლებიც აღნიშნავენ სუბსტანციების არსებობის ფორმებს, აქციდენციებს: ზმნები, კავშირები, შორისდებულები. ამავე ფილოსოფიური პრინციპის გამოყენებით გრამატიკის ავტორებმა გამოყვეს სახელებში არსებითი და ზედსართავი სახელებიც: „მათგან იმათ, რომლებიც აღნიშნავენ სუბსტანციებს, ეწოდათ არსებითი სახელები. ისინი კი, რომლებიც აღნიშნავენ აქციდენციებს იმ სუბიექტზე მითითებით, რომლებსაც ეს აქციდენციები შეესაბამებიათ, იწოდებიან ზედსართავ სახელებად“. ამრიგად, პორ-როიალის გრამატიკაში საფუძველი ჩაეყარა არსებითი სახელის სინტაქსურ დახასიათებას: არსებითი სახელი არის საგნის (სუბსტანციის) აღმნიშვნელი მეტყველების ნაწილი, რომელიც წინადადებაში გამოდის სუბიექტის (ქვემდებარის) პოზიციაზე. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ არსებითი სახელის ჩამოთვლილი ნიშნები დადგენილი იყო ფილოსოფიურ-ლოგიკური და არა ლინგვისტური ანალიზის შედეგად.

ენის თავდაპირველი ელემენტების პრობლემა

ენობრივი კანონების დადგენით ისტორიულ-შედარებითმა კვლევამ შეიძინა მეცნიერული საფუძველი, ხოლო ლინგვისტურმა ანალიზმა-ობიექტურობა. სწორედ ამ პერიოდში გრამატიკოსებმა შესაძლებლად მიიჩნიეს ენის თავდაპირველი მდგომარეობის აღდგენა. პრეცედენტი ენის თავდაპირველი ფორმების რეკონსტრუქციაში ეკუთვნის ფრ. ბოჰს, რომელმაც ენის ჩამოყალიბების პირველ ეტაპზე დაუშვა ერთმარცვლიანი ძირები. შემდგომ ეტაპზე ძირები იყოფიან ორ-ზმნურ და ნაცვალსახელურ-

კლასებად. პირველისგან წარმოიშვნენ ზმნები და სახელები, მეორისგან- ნაცვალსახელები, წინდებულები, კავშირები და ნაწილაკები.

მართალია, ფრ. ბოპთან მეტყველების ნაწილთა გაჩენის თვალსაზრისით უწინარესია ზმნური ძირები, მაგრამ კომპარტივისტიკის დამაარსებელი ენაში სახელების გაჩენასაც ვარაუდობდა გრამატიკული ფორმების წარმოქმნამდე, რადგან არ დაუშვებდა ენის გამოყენებას სახელების გარეშე. არ იყო შემთხვევითი, როგორც ადრე აღვნიშნეთ, ისიც, რომ პირველ მეტყველების ნაწილებად ი. დავიდოვმა დაასახელა მოქმედებისა და საგნების აღმნიშვნელი, ხოლო თ. ბუსლაევა - ქვემდებარისა და შემასმენლის გამომხატველი სიტყვები. სახელისა და ზმნის აღიარება მეტყველების საფუძვლად უკავშირდება პლატონისა და არისტოტელეს სახელებს. სულ სხვაა ნ. გრეჩის მიერ მეტყველების ნაწილთა დიაქრონიულ ანალიზში პირველად სიტყვად საგნის თვისებისა და თვით საგნის აღმნიშვნელი სახელის გამოყოფა, რომელიც ეფუძნება იმ ფილოსოფიურ ტრადიციას, რომლის თანახმადაც, საგნებსა და მოვლენებს ადამიანი აღიქვამს მათი თვისებების მეშვეობით, ამიტომ სამყარო შედგება საგნებისა და მათი თვისებებისგან.

გერმანელი ენათმეცნიერი მაქს მიულერი დარწმუნებული იყო ენის ისტორიული კვლევის შესაძლებლობაში. იგი აღნიშნავდა: „ინდო- ევროპულ ენათა გრამატიკული საფუძველი თითქმის

მთლიანად გამოკვლეულია თავდაპირველი სიტყვების ჩათვლით და საკმარისად ახსნილია თუნდაც ერთი შეხედვით ყველაზე უმნიშვნელო იდუმალი ცვლილებებიც... ამაში მდგომარეობს შედარებითი გრამატიკა, ანუ ენის ფორმალური ელემენტების მეცნიერული ანალიზი“. ენობრივი ფაქტების კლასიფიკაცია იმიტომ არის შესაძლებელი, რომ „ენის წარმოქმნა, ფუნქციონირება და განვითარება ექვემდებარება ბუნებრივ კანონებს“. ენის კანონი არ ემორჩილება ადამიანის ნებას, ამიტომ ლინგვისტური ანალიზის შედეგიც ობიექტურია. ამ მხრივ ენათმეცნიერება უნდა მივაკუთვნოთ ბუნების მეცნიერებას. მ. მიულერის აზრით, ენის ისტორიული ანალიზი აუცილებელია, რადგან დიონისე თრაკიელის გრამატიკა ვერ იძლევა ადამიანთა მეტყველების სწორ და სრულ სურათს. სახელი და ზმნა განასხვავებს ფილოსოფოსებმა, მათვე შემოიღეს მრავალი გრამატიკული ტერმინი; „ათენში ფორმალურ ლოგიკას და ფორმალურ გრამატიკას ჰქონდა ერთი და იგივე ტერმინოლოგია“. დიონისეს ნაშრომი გრამატიკის ერთ-ერთი სათავეა, საიდანაც გრამატიკული მოძღვრება გავრცელდა ცივილიზებულ სამყაროში. იმ ფაქტიდან, რომ ინდოევროპულ ენათა გრამატიკული წყობა ძირითადი მახასიათებლებით ერთი და იგივეა, მ. მიულერი ასკვნის: „გრამატიკის მთლიანი წყობა: წარმოქმნის ელემენტები, ბრუნება, უღლება იყო ჩამოყალიბებული ინდო-ევროპული ოჯახის დაშლამდე. გრამატიკულ ფორმათა ცვლილებას მ. მიულერი ხსნის სიტყვათა ფონეტიკური შერწყმით. ინდოევროპულ ენათა ისტორიას იგი განიხილავს როგორც თანდათან მოშლის პროცესს.

მ. მიულერის შენიშვნა : „სახელი და ზმნა, უფრო სწორად, ქვემდებარე და შემასმენელი განასხვავებს ფილოსოფოსებმა“ შეიცავს მითითებას იმაზე, თუ როგორ ესმოდათ ფილოსოფოსებს სახელი და ზმნა, კერძოდ, როგორც ლოგიკური კატეგორიები, „აზრის ნაწილები“. მაგრამ მ. მიულერი არ გააგრძელებს ამ მიმართულებით კვლევას. ალბათ იმიტომ, რომ ფილოსოფოსების

მიერ გავლებულ ლოგიკურ ზღვარს- სახელი ქვემდებარეა, ზმნა-შემასმენელი- ჩათვლის საკმარისად ამ ორი მეტყველების ნაწილის განსასხვავებლად.

ტიპოლოგიურად განსხვავებულ ენათა სახელების შეპირისპირებითი ანალიზი

ანტიკური გრამატიკები აღწერენ ენას სამყაროსა და აზროვნებასთან მიმართებაში. მათში არისტოტელეს ლოგიზირებულ სახელს მიენიჭა ქვემდებარის საგნობრიობა. დიონისეს სახელი აღნიშნავს როგორც ფიზიკურ, ისე მენტალურ საგნებს. ამრიგად, არსებითი სახელის დეფინიციის მთავარი ნიშანი- საგნობრიობა დადგინდა არა ამ სიტყვათა კლასის მეტყველებაში გამოყენების შესწავლითა და სხვა კლასის სიტყვებთან დაპირისპირებით, არამედ სამყაროსა და აზრის სტრუქტურებთან მიმართებაში. ანტიკურმა გნოსეოლოგიამ ჩამოუყალიბა გრამატიკულ მოძღვრებას განუყოფელი ტრიადა „საგანი-ქვემდებარე-სახელი“, რომელმაც განსაზღვრა არსებითი სახელის რაობა გრამატიკულ თეორიაში.

მეტყველების ნაწილები თავიდანვე მონაწილეობენ სამყაროს კონსტრუირებაში. „ენა იწყება უშუალოდ და ერთდროულად რეფლექსიის პირველივე აქტით“. სამყარო არ ეხსნება ადამიანს თავისთავად ენის გარეშე. სამყაროში მოცემულ ობიექტს საგნად აქცევს ენა, „სიტყვა“. ვ. ჰუმბოლდტის თანახმად, არტიკულირებული ბგერა წინ უსწრებს აზროვნებასაც და სამყაროსაც. ამ გაგებით არისტოტელეს არ შეეძლო „პოეტიკაში“ მეტყველების ნაწილების გამოყოფის საფუძვლად გამოყენებინა აზროვნების კატეგორიები, პირიქით, აზროვნების კატეგორიები სტაგირელმა გამოყო მეტყველების ნაწილების გამოყენებით. ამასთან დაკავშირებით საინტერესო იქნება მოვიშველიოთ ლ. ბლუმფილდის შემდეგი მოსაზრება: „ლოგიკისა და მეტაფიზიკის

უმნიშვნელოვანესი ნაწილი წარმოადგენს ფილოსოფოსების მიერ მშობლიური ენის უხეიროდ პერიფრაზირებულ კატეგორიებს“.

დასკვნა

საკრალური ჭეშმარიტება: სიტყვა(ენა) სამყაროს არსებობის პირობაა, მეცნიერულად იქცევა მე-19 საუკუნეში ვ. ჰუმბოლდტის მოძღვრებაში. ენის ნამდვილი ბუნების არცოდნა მიზეზია მრავალი ლინგვისტური შეცდომის, არსებითი სახელის გრამატიკული დეფინიცია ერთ-ერთი მათგანია.

ცნობილი განმარტება „არსებითი სახელი არის სიტყვათა კლასი, რომელიც აღნიშნავს საგანს და წინადადებაში გამოიყენება ქვემდებარისა და დამატების ფუნქციით“ რეფერენციულ-ფუნქციურია. იგი ყალიბდებოდა საუკუნეთა განმავლობაში, მაგრამ ჰუმბოლდტამდე.

ენის ამა თუ იმ სტრუქტურული ელემენტის თეორიული გააზრება დამოკიდებულია ავტორის სამყაროსა და ენის ფილოსოფიურ ხედვაზე.

არსებითი სახელის ანტიკური დეფინიცია განპირობებული იყო ამ პერიოდში გაბატონებული ფილოსოფიური მსოფლხედვითა და გნოსეოლოგიური პრინციპებით: ფიზიკური სამყარო (სუბსტანცია, თვისება, რაოდენობა, მიმართება, დრო, ადგილი, კუთვნილება, მოქმედება, მდგომარეობა, ვნებითობა) ობიექტურად („სარკულად“) აისახება ადამიანთა გონებაში და შემდეგ ადეკვატურად გადმოიცემა ენით. მეტყველების ნაწილები გამოხატავენ აზროვნების კატეგორიებს და აღნიშნავენ შესაბამის რეფერენტებს (სუბსტანცია, თვისება, მოქმედება, ადგილი, დრო...). დიონისესეული განმარტება „სახელი ბრუნებადი მეტყველების ნაწილია, რომელიც აღნიშნავს სხეულს ან საგანს უსხეულოს, მაგალითად: „ქვა, აღზრდა“ შეიძლება გაჩენილიყო მეცნიერული აზროვნების ამ პარადიგმაში.

პირველ ევროპულ გრამატიკაში მოცემული არსებითი სახელის განმარტება არ წარმოადგენს ძველი ბერძნული ან სხვა რომელიმე ენის გამოყენებაზე დაკვირვების შედეგს. ძველ ბერძნულ ისე, როგორც ყველა ენაშიც, არსებითი სახელი საგნობრივი მნიშვნელობის გარდა, ჩვეულებრივ, გამოიყენება ატრიბუტული, ადვერბიალური და პრედიკატული მნიშვნელობებითაც. აღნიშნულმა ფაქტმა ვერ ჰპოვა სათანადო შეფასება ლოგიცისტურ გრამატიკაში.

სინტაქსური თეორიის არარსებობის გამო დიონისეს არ შეეძლო არსებითი სახელის მნიშვნელობა დაესაბუთებინა სინტაქსური ფუნქციით. არსებითი სახელის ფუძემდებლური ნიშნის დასადგენად აღექსანდრიელმა გრამატიკოსმა გამოიყენა სახელთან დაკავშირებული არისტოტელეს აღმოჩენა: აზრში (მსჯელობაში) ასახული ფიზიკური საგანი („ქვემდებარე“) ყოველთვის სახელია, მაგრამ არისტოტელე ლაპარაკობს ლოგიკურ სახელზე (სუბიექტზე) და არა გრამატიკულზე (არსებით სახელზე). „ტექნე გრამატიკაში“ მოყვანილი არსებითი სახელის განმარტება წარმოადგენს არისტოტელესეული პრინციპის მცდარ ინტერპრეტაციას.

მე-17 საუკუნეში ა. არნო და კ. ლანსლო წინადადების სტრუქტურის აზრის სტრუქტურასთან გაიგივებით და ამ გზით აზრის ნაწილების (სუბიექტი-პრედიკატი) წინადადების წევრებად გამოცხადებით გაამართლეს ლოგიციზმი გრამატიკაში და ამით ხელი შეუწყვეს არსებითი სახელის დიონისესეული ვერსიის დამკვიდრებას გრამატიკაში. ამიერიდან არსებითი სახელის საგნობრიობა დასტურდებოდა ამ მეტყველების ნაწილის უნარით გამოვიდეს სუბიექტის (ქვემდებარის) სინტაქსურ როლში. წრე შეიკრა: ჯერ საგნის აღმნიშვნელი სიტყვა (ქვემდებარე) შეცდომით გაიგივდა არსებით სახელთან, ხოლო შემდეგ არსებითი სახელის საგნობრიობა დადასტურდა ამ მეტყველების ნაწილის კავშირით ქვემდებარესთან.

გამოხატვასთან ერთად ენა აყალიბებს აზრს. ლოგიკისტურმა გრამატიკულმა თეორიამ გვერდი აუარა ისეთი მაგალითების განხილვას, როდესაც ერთი სიტყვა გამოდის სხვადასხვა მეტყველების ნაწილების როლში, რაც ლოგიკურად შეუძლებელია. ყოველი ენა წარმოადგენს სამყაროს თავისებურად მაკლასიფიცირებელ სისტემას, რაც აუცილებელს ხდის ერთი ენის აღწერის დროს მისი სტრუქტურის სხვა ენათა სტრუქტურებთან შეპირისპირებით შესწავლას. პირველი ევროპული გრამატიკები არა თუ არ ითვალისწინებდნენ სხვა ენათა მონაცემებს, ისინი მეცნიერულად ვერ ასახავდნენ თვით ბერძნული ენის სტრუქტურასაც, რადგან უკეთეს შემთხვევაში აღწერდნენ მეტყველებას და არა ენას. ამასთან, თეორია მეტყველების ნაწილების შესახებ დაიწყო სახელისა და ზმნის დაპირისპირებით ლოგიკაში და არა გრამატიკაში. ფილოსოფოსებმა ერთმანეთისგან გამიჯნეს არა შესაბამისი სიტყვები, არამედ აზრის ნაწილები-სუბიექტი და პრედიკატი. პირველს უწოდეს „სახელი“ ხოლო მეორეს- „ზმნა“. აღნიშნული ტერმინების გრამატიკაშიც გამოყენებამ ხელი შეუწყო საზღვრის მოშლას წინადადებაში ლოგიკურსა და გრამატიკულს შორის.

გრამატიკულ თეორიაში სინტაქსური ფუნქციების დამკვიდრებული დანაწილება (არსებითი სახელი-ქვემდებარე-დამატება, ზმნა - პრედიკატი, ზედსართავი -ატრიბუტი, ზმნიზედა- გარემოება) არ არის სრულიად ლინგვისტური, რადგან თავში ეფუძნება არა სიტყვათა ანალიზს, არამედ ფიზიკური საგნის აზრის ნაწილებთან (სუბიექტ-პრედიკატთან) მიმართებას.

არისტოტელეს დაკვირვება იმაზე, რომ პრედიკატის როლში სახელი აღარ აღნიშნავს საგანს, არამედ მხოლოდ განსაზღვრავს მას, გულისხმობს იმას, რომ პრედიკატის ფუნქციაში სახელი არ შეიძლება იყოს სრულფასოვანი, რადგან კარგავს საგნობრიობას. თუ არსებითი სახელის მნიშვნელობას დავიყვანთ მხოლოდ საგანზე, მაშინ მისი სინტაქსური ფუნქციებიც უნდა

შემოიფარგლოს ქვემდებარე-დამატებით. მაგრამ მხოლოდ საგნობრივი მნიშვნელობა აქვს ლოგიკურ სახელს (სუბიექტს) და არა გრამატიკულს (არსებით სახელს), რომელიც ყველა ენაში ყოველთვის გამოიყენებოდა პრედიკატ-შემასმენლის როლში, რადგან ამის გარეშე შეუძლებელი ხდება ენის გამოყენება სამყაროს მიმართ.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი დებულებები აისახა შემდეგ პუბლიკაციებში:

1. ლევან ხალვაში, ლია გორგაძე. „სახელებისა და ზმნის მიმართებისათვის გრამატიკაში“. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აჭარის ა.რ. რეგიონული სამეცნიერო ცენტრის „შრომები“ -IV. ბათუმი. 2019. ISSN 2449-2507 გვ. 195-199
2. ლევან ხალვაში, ლია გორგაძე. „საგნების, ცნებების და სიტყვების ურთიერთმიმართების პრობლემა ფრ. ბეკონის ფილოსოფიაში“. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აჭარის ა.რ. რეგიონული სამეცნიერო ცენტრის „შრომები“ -VI. ბათუმი. 2020 ISSN 2449-2507 გვ.182-186
3. ლევან ხალვაში, ლია გორგაძე. „მეტყველების ნაწილთა პრობლემისათვის გრამატიკაში“. კრებული (საერთაშორისო კონფერენციის მასალები) „ჰუმანიტარული მეცნიერებები ინფორმაციულ საზოგადოებაში- III“. ISBN 978-9941-462-86-3
4. ლევან ხალვაში, ლია გორგაძე. „სახელის დიონისესეული განმარტება ანტიკურ გრამატიკაში“. თსუ ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის რეცენზირებადი ელექტრონული ბილინგვური ჟურნალი „სპეკალი“. თბილისი 2022. მიღებულია დასაბეჭდად. იხ. თანხმობის ცნობა.
5. ლევან ხალვაში, ლია გორგაძე. „სახელი პლატონისა და არისტოტელეს ფილოსოფიაში“. სემიოტიკის კვლევითი ცენტრი და ქართულ-ამერიკული უნივერსიტეტი GAU; სამეცნიერო ჟურნალ „სემიოტიკის“ 21-ე ნომერი. თბილისი 2022. მიღებულია დასაბეჭდად. იხ. თანხმობის ცნობა.

6. Levan Khalvashi, Lia Gorgadze. „TO USAGE OF NAMES IN LANGUAGES WITH A DIFFERENT STRUCTURE“. Web: www.ocerints.org, email: intoffice@ocerint.org <http://ijasos.ocerintjournals.org>.INT online ISSN: 2411-183X.DOI Number: 10.18769/ijasos.2022 (Accepted for printing)

ბ ი ბ ლ ი ო გ რ ა ფ ი ა

1. ბაგრატიონი.ი., 1986 - კალმასობისეული ქართული გრამარტიკა, მეცნიერება, თბ.
2. ბიბლია,2002-ძველი და ახალი აღთქმა,ბიბლის თარგმნის ინსტიტუტი,სტოკჰოლმი
3. გოგებაშვილი ი., 1975- თხზულებანი ორ წიგნად, I, ნაკადული თბ.
4. იუმი დ, 1992, გამოკვლევა ადამიანის გონების შესახებ, თსუ, თბ.
5. იქლ,... თამარ და ისიდორე გვარჯალაძეები, ინგლისურ-ქართული ლექსიკონი, საქართველოს მაცნე, თბ.
6. კოდუხოვი ვ.,1982 - ზოგადი ენათმეცნიერება, განათლება, თბ.
7. პლატონი, 1994-ტიმეოსი, „ირმისა“, თბ.
8. პლატონი, 1966 ფედონი, ნაკადული, თბ.
9. პუშკინი ა, 1975- რჩეული თხზულებანი, „საბჭოთა საქართველო“, თბ.
10. სოსიური ფ., 2002 - ზოგადი ენათმეცნიერების კურსი, დიოგენე, თბ.
11. ურუშაძე ა., 1987- ძველი ბერძნული ენა, განათლება, თბ.
12. ქეგლ, 1990 - ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ქართული ენციკლოპედია, თბ.
13. ქეგლ,1990- ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია, თბ.

14. ყაზბეგი ა, 1984- ელგუჯა, ხვეისბერი გოჩა, თსუ, თბ.
15. შანიძე ა., 1980 - თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. III, თსუ, თბ.
16. ჩიქობავა არნ., 1968 - მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში, განათლება, თბ.
17. ჩიქობავა არნ. , 1983 - ზოგადი ენათმეცნიერება, თსუ, თბ.
18. ხალვაში ლ. , 2014 - ზოგადი ენათმეცნიერება, უნივერსალი, თბ.
19. Антология, 1969 – Антология мировой философии, в 4т.,т.1, Мысль, М.
20. Аристотель, 1978 – Соч. в 4т.,т.2, Мысль, М.
21. Аристотель, 1984 – Соч. в 4т.,т.4, Мысль, М.
22. Арно А., Лансло К. , 1990 – Грамматика общая и рациональная, Прогресс, М.
23. Блох М., 2004 – Теоретическая грамматика английского языка, Высшая школа, М.
24. Блумфилд, 1968- Язык, Прогресс, М.
25. Буслаев Ф.И. , 1858 – Опыт исторической грамматики русского языка, Университетская типография, М.
26. Буслаев Ф.И. , 1868 – Историческая грамматика русского языка, изд-во Братьев Салаевых, М.
27. Буслаев Ф.И. , 1896 – Учебник русской грамматики, сближенной с церковнославянской, Типография Э.Лиснера и Ю.Романа, М.
28. БТРС 1998- Большой турецко-русский словарь, „Русский язык“,М.
29. Боэций, 1990 – Утешение философией и другие трактаты, Наука, М.
30. Гак В.К. , 1986 – Теоретическая грамматика французского языка, Высшая школа, М.

31. Гируцкий А., 2001-Общее языкознание, Тетра Системс, Минск.
32. Греч Н. , 1827 – Пространная русская грамматика, Типография Издателя, С-П.
33. Гумбольдт, 1984- Избранные труды по языкознанию, Прогресс, М.
34. Давыдов И. , 1954 – Опыт общесравнительной грамматики русского языка, Императорская академия наук, С-П.
35. ДРС, 1958-Древнегреческо-русский словарь, т.1, Гос.изд-во иностр. и националь. словарей, М.
36. Звегинцев В.А. , 1956 – Хрестоматия по истории языкознания 19-20 веков, Госучпедгиз, М.
37. Ибн Сина, 1957 – Даниш-намэ, Таджикское гос.изд-во, Сталинабад.
38. И.Л.У. , 1980 – История лингвистических учений, Наука, Л.
39. Кононов А.Н., 1956 – Грамматика современного турецкого языка, Академия наук СССР, М.
40. Л.Э.С. , 1920 - Лингвистический энциклопедический словарь, Советская энциклопедия, М.
41. Оккам У. , 2002 – Избранное, Едиториал УРРС, М.
42. Элий Донат, 2003 – Малая грамматика, Вестник Пермского университета, Выпуск 4, Пермь.
43. Мюллер М, 2009- Лекции по науке о языке, „ЛИБРОКОМ“, М.
44. Кант И., 1965- Соч. в бт., т.4, ч.1, Мысль, М.
45. Кононов А, 1956- Грамматика современного турецкого литературного языка, Академия наук, М-Л.
46. Конт О., 2012- Общий обзор позитивизма, „ЛИБРОКОМ“, М.
47. Конт О., 2003- Дух позитивной философии; Феникс, Ростов-на-Дону.

48. Лайонз Дж., 1978-Введение в теоретическую лингвистику. Прогресс., М.
49. Лейбниц Г., 1982 – Соч. в 4 т., т.1, Мысль, М.
50. Пауль, 1960- Принципы истории языка, Иностран.лит-ра, М.
51. Потебня А,1976- Эстетика и поэтика, „Искусство“, М.
52. Потебня А, 1874- Из записок по русской грамматике, Типография Д.Гольштейна, Воронеж.
53. Потебня А, 1868- Из записок по русской грамматике, Просвещение, М.
54. Пирс Ч., 2000- Начала прагматизма, т.2, Алетейя, СПГУ.
55. Щерба Л., 1957- Избранные работы по русскому языку; Госучпедгиз, М.
56. Пушкин, 1974- Собрание сочинений в 10т., „Художественная литература“ М.
57. Теньер А., 1988- Основы структурного синтаксиса, Прогресс, М.
58. Хомский Н., 2005 –Картезианская лингвистика, Ком. Книга, М.
59. Huddleston R. Pullum G., 2007 – A student’s introduction to English Grammar, Cambridge University Press.
60. <https://www.agnuz.info/library/books/antologiya>
61. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
62. <https://dictionary.cambridge.org/>
63. <https://www.yourdictionary.com/>
64. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
65. <https://www.dictionary.com/>
66. <https://www.macmillandictionary.com/>

Batumi Shota Rustaveli State University
Faculty of Humanities
Department of Georgian Studies

Copyright

Lia Gorgadze

The usage of nouns in languages with different structures

Of the dissertation submitted in fulfillment for the academic degree of
Philology

Abstract

Dissertation supervisor:

Associate professor: **Levan Khalvashi**

Batumi - 2022

The research has been carried out at the Department of Georgian Studies at Batumi Shota Rustaveli State University.

Academic Supervisor:

Levan Khalvashi

Associate Professor

Foreign Expert:

Seyma KARACA KÜÇÜK

School of Foreign
Languages/Hitit University,
Assist. Prof. Dr.

Dissertation Experts:

Mamia Pagava

Batumi Shota Rustaveli State
University, Professor;

Thea Shavladze

Batumi Shota Rustaveli State
University, Associate professor;

Elza Futkaradze

St. TbelAbuseridze Teaching Univ
ersity of the Georgian
Patriarchate, Professor;

The defense of the dissertation will take place on _____ at the meeting of the Dissertation Board of the Faculty of Humanities at Batumi Shota Rustaveli State University.

Address: 35 Ninoshvili Str, 2nd floor, room 37 The dissertation is available at BSU Ilia Chavchavadze library and the BSU website

Secretary of the Dissertation Board Doctor of Philology, Associate Professor

M. Kikvadze

Introduction

The relation of nouns and verbs in grammar

Grammar as a separate area began with the separation of nouns and verbs. Ancient thinkers used these terms to denote parts of thought (subject and predicate), as well as the corresponding words - parts of speech. The recognition of nouns and verbs as basic classes of traditional grammar has been linked to the logical origin of the two terms. In the dispute about the noun and the verb as parts of thought, ancient logic preferred the first one. According to Aristotle, a noun refers to an object that is not presented or said about anything, while the verb is always used to refer to the noun. Aristotelian nominocentrism, among other things, defined European grammar. Only in the 20th-century, in descriptive linguistics, verbs were recognized as the most necessary word in a sentence, And then with L. Tenier - as the semantic center of the sentence.

Historically, traditional grammar combines nouns and adjectives according to grammatical signs in the noun class and contrasts verbs. According to Lyons, we have such a situation in the surface structure, where the adjective, by syntactic convention, repeats the essential phrase and number. In the function of the predicate, -Mary is beautiful-, the adjective itself does not express tense, aspect, this is done by an auxiliary verb. The usage of the adjective is closer to the verb than to the noun. Lyons reminds us that Plato and Aristotle considered predicates to be the main function of adjectives and therefore considered adjectives in the verb class, while Alexandrian grammars considered them a subclass of nouns. The adjective indeed expresses "property" and not "action", but the difference between "property" and "state" is less (if any) than the difference between "action" and "state.", is written by Lyons. Words: know, exist, on the other hand, happy, young are united based on grammatical signs or in a superficial structure. In many languages, including Chinese, this separation of verbs and adjectives is not possible.

In this case, linguists do not talk about the contradiction between verbs and adjectives, but about the contradiction between verbs expressing action and static verbs, and attribute adjectives to the verbs. Thus, when discussing parts of speech in-depth, we need to combine adjectives with verbs. Adjectives were combined with nouns in Alexandrian grammars, while medieval grammars contrasted adjectives with verbs in the same way as nouns.

Lyon's concept can also be supported by the fact that the more the syntactic relation of an adjective to a noun in a language, the closer it is to the noun and, conversely, the lower the ratio is, the closer it is to the verb. So, for example, in Russian, an adjective in a sentence is arranged according to the verb gender, declension and number: *хороший ученик – хорошая ученица – хорошие ученики – хороших учеников*. In the absence of grammatical gender and due to the different syntagmatic interdependence of the determiner, the adjective in the Georgian language is less dependent on the noun, compare: „*კარგი მოსწავლე - კარგმა მოსწავლემ*“, but „*კარგი მოსწავლის - კარგი მოსწავლით; კარგი მოსწავლეები, კარგი მოსწავლეების*“ etc. Judging from the above examples, we can say that Georgian adjectives are more characterized by features of a deep root form than Russian ones. If a Georgian adjective is at least partially formed with a noun, the analytical structure of the English language does not imply such a morphological agreement at all: „*He is a good pupil – She is a good pupil – They are good pupils.*“ If gender is distinguished by personal pronouns(*she/he*), and in the plural, the noun will be added by the corresponding sign (*-s*), The same construction is used in Chinese for both genders: *Ta (She/he) shi (is) yige hao(good) Xu sheng(student)*, and the plural is expressed only in the appropriate form of the personal pronoun: *Tamen (They) shi (is) hao(good) Xu sheng(student)*. Let's compare:

Russian	Georgian	English	Chinese
У меня нет хороших учеников	მე არ მყავს კარგი მოსწავლეები	I do not have good pupils	Wo mei you hao xuyesheng

In Chinese, the surface structure of the adjective is presented in a deep form, revealing complete independence from the noun. The version of combining Lyon's adjectives with verbs in the same class is also confirmed by the fact that in Chinese the adjective is used in the position of the predicate without an auxiliary verb, Let's compare:

Chinese	Georgian	Russian	English	Turkish
Wo hen hao. „მე ძალიან კარგი“	მე კარგად ვარ	Я хорошо чувствую	I am good	Ben iyiyim

In Turkish, the function of an auxiliary verb is performed by a predicate affix, which is written in combination with an adjective.

It is well known that Chomsky historically linked his linguistic theory with the grammar of the Port-Royal Grammar, the authors of which, Antoine Arnauld and Claude Lancelot, through syntactic transformation, according to Chomsky, practically distinguish the difference between "superficial" and "deep" structures in a sentence. In the sentence "The invisible God created the visible universe" French linguists gave three discussions: 1) God is invisible. 2) God created. 3) The universe is visible. Note the fact that first in Arnauld and Lancelot, and then in Chomsky's version, the attributive collation of words in the surface structure corresponds to the predicative collation of words in depth; The first is obtained from the second:

surface structure	Deep structure
Invisible God	God is invisible
Visible world	World is visible

Deep structures are main, primary, surface structures resulting from transformation are secondary. The **Georgian** adjective is not so close to the verb to replace it in words like in Chinese, but there is still a distant distributive intersection between adjectives and verbs. Georgian has a grammatical form that statically represents the action referred to by the passive voice verb, In the "real state" not as a process, but as a result of a process: სწერია (is written), ხატია(is drawn), აბია(is-sticked), ჰკიდია (is hanged), etc. In connection with the problem under consideration, it will be interesting to quote the file. Shanidze's next remark: "The meaning of a static verb is such that we can safely replace it with a combined predicate in a sentence that includes the participle of passive: სთესია - დათესილია(Sown), სწერია - დაწერილია(is written), ჰმარხია - დამარხულია(is buried), ანთია - დანთებულია(is lit), აწყვია - დაწყობილია(is piled up), აბარია - მიბარებული აქვს (ან ჩაბარებული აქვს)(is handed over), etc. Therefore, where there is no static form to use, there is such a predicate. (შანიძე, 1980: 314). Participle, as it is known, refers to the (hybrid) grammatical form of the verb and the adverb. Possible thoughts: the creation of the participle in the language is possible if we consider them (adjective and verb) as the same part of speech.

In antiquity, the term "verb" had a broader meaning rather than in modern grammars: in the sense of corresponding words, it often refers to predicate, defining a subject (in ancient terminology), "noun". Thus, in the role of a predicate, a name from the very beginning was understood as a word that defines a name, therefore, in a later period of Aristotle, it was attached to a noun. (Дж. Лайонз, 1978: 345). Lyons also draws attention to the fact that traditional grammar defines an adjective as a modifier - a part of speech that defines a verb, adjective, or another adverb: Mary dances beautifully. Mary dances extraordinarily well.

In English, adjectives and adverbs differ in distribution:

Adjective: Mary is a beautiful woman.

Adverb: Mary looks beautiful.

The morphological boundary between these two parts of speech is crossed by the derived adverbial affix *ly*:

Adjective	Adverb
beautiful	Beautifully
merry	Merrily
angry	Angrily

But in the position of the predicate, there can be both adjectives and adverbs:

Mary is beautiful – 1) Mari is beautiful 2) Mary looks beautiful

I am proud – 1) I am proud 2) I feel proud

According to Lyons, most adjectives in English can define both nouns and verbs at the level of deep structure.

A similar use of adjectives can be found in the Georgian language: „ოდრო ტანისამოსი, ახსენა ღმერთი და გადაეშვა წყალში. ცურვა ჩინებული იცოდა...“

Compare an example from spoken language: „იგი უეჭველი მოვა“.

The word denoting a physical object, according to the discovery of Aristotle, always takes the place of the subject in reasoning: "The nightingale sings"; "The dog bites", in the predicate position "this is a nightingale", "this is a dog" this no longer refers to the subject, but only expresses the concept. Logically, the subject cannot say anything.

But even in the position of the subject, the noun does not always denote a physical object. Examples: "Exercise is useful", "Movement is necessary" convey an action. The mind makes them a logical object through language when it presents them as the subject of thought. Language allows us to use a logical object as an object: "I love morning exercises", "Givi made a quick move."

According to Humboldt, each complete word is taken as a result of articulation and, taken separately, expresses the concept: “nightingale”, “chant”, “dog”, “bite”; For a specific subject or sign, an ordinary word can only be indicated in a sentence using an index word: “The nightingale sang in the garden today”; “This dog bit me”, but in the sentence: “Everybody loves nightingale singing”, “Wicked dogs bite”, nouns “nightingale” and “dog” express concepts, but don't point to objects.

Thus, even in the subject position, not all nouns denote a physical object. According to Aristotle, what is said about an object cannot be an object in itself. In the imaginary sentences "this is a nightingale", "this is a dog", etc. The concepts "nightingale" and "dog" determine the conceptual nature of the corresponding objects. Therefore, in the predicate position, all nouns, regardless of meaning, only express the concept and do not denote the subject. In the same way, a noun taken separately expresses a concept in the same way as nouns used without index words in the position of the subject do not denote an object but express a concept. In addition, in the position of the subject, all nouns express a logical object.

Thus, a specific physical object is indicated only by index words in the position of subject (= subordinate) and object in the sentence. The advantage of a "logical object" over a "physical object" increases under the following circumstances: Both adjectives and nouns express a property, but unlike an adjective, which expresses a property “purely” without comparing it with another meaning (fast, beautiful, reasonable), a noun expresses a property as an object (speed, beauty, rationality); Because everything: action, place, time, attitude, and so on is transmitted as a separate given (substance) or logical object.

In "categories" the term "name" is used by Aristotle to mean "subject." Logically, the name (= subject) expresses only the subject. In grammar, the term "name" refers to a word, not a part of thought, but logical traditional grammar, like logic, has left the meaning of the noun "subject" and, therefore, recognized only the subjunctive mood as its syntactic

function. This excluded the use of other parts of speech in the subjunctive role, while, on the other hand, the syntactic roles of the attribute, predicate, and circumstance were considered "uncommon" to the noun. It is true that of the parts of speech, "subject" (both logical and physical) can be expressed only in a noun, but **does this mean that a noun expresses only an object?** Along with the expression of the subject, the noun was used in all languages with attributive adverbial and predicate meanings, but this fact is not reflected in the definition of the noun. It is known that the adjective was separated from the noun relatively late. However, the latter is still used as a delimiter, not just in the genitive: "ასისტენტი პროფესორი" "Assistant professor"; "პროფესორ-მასწავლებლები" "professors and teachers"; "გენერალ-მაიორი"; "Major-General". in English: „a tablespoon”, “a table tennis”, „a lamp table”, “a table lamp”, “a bookcase”, “a book’s shop”, “boat-house”.

Unlike a noun, an adverb expresses only an adverbial meaning; therefore, the use of nouns with such a meaning is considered by traditional grammar as "an intrusion into the function of another." The absurdity of this assessment lies in the fact that adverbs are derived from nouns. The noun used in the function of circumstances is the main expression of the adverb: history does not know a text in which nouns express only the subject; With the forms: "stone", "tree", "forest", "city" and so on. S. Forms are always presented: "on a stone", "by a tree", "in a forest", "from a city" and so on. Since only a noun appears in the language denoting the subject and the object, the meaning of the expression of the subject is declared the only meaning of a part of this speech. Thus, there is an obvious discrepancy between the use of a noun in speech and its traditional understanding. The purpose of the article is to find out the factors that prompted grammarians to define nouns in the grammar of all languages that have become axioms. To determine the identity of a part of this speech, we consider it: 1. about other parts of speech, and 2. through a comparative analysis of material taken from

languages with typologically different structures. The definition of a noun established in the linguistic tradition, as well as the system of parts of speech as a whole, was formed when in scientific thinking language was understood as a passive form of expressing thought and therefore was studied from the standpoint of logic. According to Humboldt, "there is no concept independent from a language." When studying the relationship of a noun to other parts of a noun and the problem of being, we consider a language "as an infinite function of the soul," which itself forms both its content and form. Since the foundations of grammar are laid in philosophy, we discuss the problem of the grammatical name in connection with the philosophical name.

The actuality of the paper. The noun is part of the main universal speech, without the use of which neither speech nor thinking is possible. The author of a linguistic, philosophical, and other scientific text must consciously or unconsciously express his understanding of the relationship between an object, an idea, and a name. This relationship defines the scientific paradigm in linguistics and philosophy. The definition of a noun established in the linguistic tradition was formed when language began to be understood in scientific thought as a passive form of expressing thought, which determined the logistic methodology of its study. In our time, thanks to W. Humboldt, L. Wittgenstein, J. Austin, a new understanding of language as a form of thought and a form of the world has been formed, but the definition of a noun remains old - ancient. The purpose of our study is to identify the factors that led first to the formation of the traditional definition of the noun and then to its approval in linguistic theory.

To achieve this goal, it is necessary to solve the following tasks:

1. Creation of a theoretical basis for research
2. Critical analysis of the existing theory.

Research methodology Collection and classification of empirical material, contrast, and diachronic analysis.

The **empirical material** of the research is the explanatory dictionaries of the Georgian, English, Russian, and Turkish languages, as well as dictionaries with translations into these languages.

Scientific novelty.

1. Form a new noun definition.

Expected results **Theoretical value** of the work Clarification of the definition of a noun in the grammars of national languages.

The practical value of the article This document will facilitate the practical teaching of all languages, allowing the teacher to make adequate use of the noun concept.

The **introduction** formulates the problem, substantiates its relevance, theoretical and practical significance, presents the methodological foundations; Determines the goals, specific tasks, and empirical material of the research, emphasizes the novelty of the research and practical value.

In the **first chapter**, "The History of the Concept of a Name," an excursion into philosophy is made. Philosophical and sacred texts are discussed to determine the nature of the name.

The **second** chapter critically analyzes the traditional logistic theory of name, establishes the prerequisites and defining principles for the formation of this theory.

The **third** chapter discusses the attempt to create a grammatical theory based on new scientific principles and the place of the noun in it.

The **fourth** chapter is devoted to the formation of a new theory of the noun.

In the **final** part of the article, general theoretical and particular provisions of the research are summarized.

The article also **includes** a list of used literature and an application in the form of illustrative material.

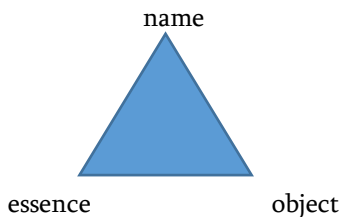
On the history of the concept of the name

The presence of a name in sacred and philosophical texts

In the scientific tradition, the name is discussed in two aspects: linguistic: about linguistic units and extralinguistic: about the referent (world). The referential purpose of the word, reflected in the ancient sacred texts, from the very beginning became the subject of philosophical controversy. Determining the role of speech in the existence of the universe is central to the history of philosophical thought. Philosophers are aware of this fact only in the twentieth century.

The metaphysical content of ancient Greek philosophy is determined by the truth that "everything flows", the discovery of Heraclitus will be shared by all philosophical schools, but each will offer its philosophical solution. The problem of naming arose in antiquity, but the ancient Greek thinkers treated it philosophically. In Plato's *Cratylus*, linguistically significant information about the relationship between words and objects is due to a metaphysical understanding of the Universe. According to Plato, it is impossible to talk about knowledge if everything changes forever and things do not stay where they are. An immortal cannot be a knower, because regardless of whether he is captured by the mind of the knower, he will immediately become different. But since cognition still exists, there is also a cognizer. Science does not study physical objects, but eternal ideas. Man's useless wanderings in the world of things end when the soul returns to its pure, eternal existence and contemplates the true nature of beings. "We call this access and communication of the soul thinking," says Socrates in *Phaedo*. Eternal ideas, given in the soul (mind) together with the soul, belong to the eternal world. Eternal beings (*Eidos*) create physical objects like themselves. Each object is also associated with its essence (eternal

idea). Words made of sounds express eternal beings and denote things. Thus, the structure of the names noted in sacred and mythological sources takes on a triad form with Plato.

Plato's name only expresses the essence. The eternal essence cannot be an integral part of the physical world. Therefore, a name cannot be associated with an object through an entity. Plato had no choice: a meaningless, only sound name could be associated with an object only by external similarity. "If the name is clearly defined, it should contain sounds appropriate to the subject." Socrates, the protagonist of Plato's dialogues, speaks, and in Cratylus he tries to connect sounds with the properties of objects. Since a direct similarity between acoustics (speech sounds) and visual effects (physical objects) is not possible, Socrates uses the articulation of sounds: The sound "r" seems to me to be a means of expressing any movement. I think the legislator understands that when pronouncing this sound, the tongue does not remain motionless and trembles strongly, while he used "i" to express any thin, narrow; When d ", 'to are pronounced, the tongue contracts, so they can be used to express shyness. The legislator attributed the sound "a" to the huge (mega); "E" - eternal (makes), because these are long sounds; o - express roundness ". Etymological analysis in this impasse Plato used all his knowledge and knowledge of Socrates but in vain. This is evidenced by the confession of Socrates: "It seems ridiculous to me that by imitating sounds, everything will become completely clear to us. But this is inevitable because we have nothing to do to find out the correctness of the original names. "

Aristotle spent twenty years at Plato's academy, but denied the existence of eternal eidos in heaven and returned to philosophical pursuits in the physical world. "We are looking for the beginning and the causes of the existing" - proclaims its goal in philosophy Aristotle. Plato, one of the most famous students, distinguished the unchanging essential elements-forms and thereby made the study of objects possible. The forms of physical objects represent the realization of sacred ideas given in the mind. An object is created by combining form and matter, so it is divisible. Arising and division cannot be eternal. The name of the form will also move to the topic. A copper or stone ball is formed, and not the ball itself, copper, stone. The ball is neither copper nor stone; these backward slides do not define the essence of the ball. Matter without form is also indefinite and unknowable. The forms given to the mind without matter are the ideal beginning of the universe: they are not divisible and not generated, therefore they are eternal. Forms (sacred ideas) are the basis of all knowledge. In addition to ideal beings (forms), in "categories" Aristotle uses logical analysis to identify physical beings - elements of being that say nothing. "The essence in the basic, primary and direct sense is that which is not said about any subordinate and is not given in any subordinate." These are the units of physical objects: man, horse, tree, stone ..., which always take the place of the subject in expression. The concept used with them is just a predicate. The concept refers to a specific subject, and not vice versa. Thus, concepts (persons and surnames) are secondary beings. The names do not belong to either spiritual (sacred ideas, concepts) or physical (objects) beings. For Aristotle, as for Plato, this word was not inextricably linked with sacred ideas and concepts. The word only expresses eternal ideas and concepts and names an object, while forms and concepts determine the existence of the latter. What exists in the philosophy of Plato and Aristotle has two faces - the spiritual and the physical - the first is eternal, the second (the physical world) was created before man. Only the word (language)

belongs to man. Therefore, Aristotle does not ask the question of whether the existence of an idea and a subject is possible without a word. For Aristotle, a language is a physical form consisting of speech or speech sounds, which only vocalizes thoughts and names objects. This is confirmed by the current author's interpretation of grammar, cited in the fourth book of *Metaphysics*: "There is one of the sciences, grammar that studies all the sounds of speech". After the above, we must also take into account the fact that Aristotle calls part of the entire speech mentioned in the twentieth chapter of the *Poetics*, a sound: the letter-sign is an inseparable sound ...; A syllable is a meaningless sound ..., a noun is a complex sound that does not convey time ..., a verb is a complex sound that conveys time ..., an expression is a complex sound, parts of which have meaning ". A language consisting only of sounds has no semantics. It may also explain why lexicology did not exist in antiquity, but phonetics was used in grammar.

According to Plato, the semiotic function of names was due to the interdependence of ideas, objects, and names: eternal ideas (*eidos*) themselves form physical objects, while "masters of speech" phonetically resemble words to objects. Relationships are hierarchical:

ideas → objects → words

In the form of representation, which arises in consciousness based on sensations and is iconic, Aristotle offers a means of connecting objects and ideas. According to his concept, physical objects are iconically reflected in human consciousness through representations, where they are transformed into concepts as a result of induction (generalization). Representation clarifies the "primacy" of objects as beginnings and the secondary nature of concepts (persons and surnames). But not only that, the concept that conveys the iconic appearance of the object, connects the object and the name. Aristotle defines names as "the consonants that are signs of representations in the soul" and adds: "We are talking about representations in the work of the soul because they are the subject of

another study." As we can see, Aristotle's names consist only of sounds, because the expressions they express do not belong to them. Thus, through the imagination, the world is iconically reflected in thought, and the latter is precisely expressed in speech. Because of this, Aristotle does not specify in his reasoning what he means by a specific case: a subject, an idea (thought) or a word, for example, in "categories": referring to something, or "where", or "when" or "Being in any state" or "possession" "action" or "passiveness". " Said without connection "means both the word and the concept. The terms "name" and "verb" Aristotle called parts of thought in the organon: "The verb is said about something; What is being said is the name. As well as the corresponding parts of speech in Poetics: "A name is a sound that does not meantime and whose parts individually do not mean anything; a verb is a sound that denotes tense, and the parts of which individually do not mean anything "

In the work "The problem of simple sentences in the Georgian language" Arn. Chikobava discusses strange cases when Aristotle replaces objects with the words: "objects are also pronounced" ..., as well as concepts: "objects are partly general, partly private." The above examples convince us that for a person there are no things without words and concepts. Therefore, during the analysis, the researcher must take care not to allow confusion in objects, concepts, and words. Aristotle thought differently for the following reasons:

1. Plato and Aristotle do not deny the connection between words, ideas, and objects, but allow them to exist separately for a person.
2. Plato began the desacralization of the mystical logos (the unity of word and thought) with the mystical recognition of only thought, which ceased to be a word, and recognized it as existing in the form of Eidos in the eternal heaven. Aristotle ended his desacralization of the Logos by denying the mysticism of thought.
3. Both philosophers understood language as the spoken speech of a person.

4. A language consisting only of sounds has no semantics of its own. The ancient language resembles a vessel filled with temporary contents.
5. For ancient philosophers, the main function of language is to express thoughts and name objects and their signs. However, the existence of thoughts and objects is completely independent of language.
6. Names denote objects through representations. The plays do not belong to names. A single name cannot be true or false.
7. Primary beings are of two types: spiritual (eternal forms-ideas) and physical (objects). Each entity is marked with a word.
8. Primary physical beings (objects) are reflected in consciousness through imagination, where, as a result of induction, they produce secondary beings-concepts (faces and surnames).
9. Language does not participate in the formation of a secondary being.
10. Language as a phonetic form is not a whole, it consists of eight functionally and structurally different parts of speech.
11. Speech is omitted and ineffable: a missed speech contains evidence and is an assumption, only the latter can be true or false. The sentence is created with words, but not vice versa.

This, mainly according to Aristotle, determined the form of the first grammars, which is not surprising given that the principles of "organ" and "metaphysics" formed the basis of all scientific research. In the 17th century, the English philosopher Francis Bacon remarked: "As Alexander conquered all peoples, so Aristotle conquered all other teachings and left a kind of monarchy in science." (Фр.Бэкон,1971:219).

The noun in logistic grammar

Dionysian definition of a name in ancient grammar

In the book "General Linguistics" Levan Khalvashi writes: "Traditional grammar was formed under the constant dictates of philosophy and logic. Philosophy and logic were interested in the truth stated in the proposal. Consequently, traditional logistic grammar also

studies a sentence, not in real use (communication), but under the dictation of logic - disconnection from the subject.

Traditional grammar studies sentences mainly in terms of prediction. One of the urgent problems of modern linguistics is the creation of a new type of grammar based on the principles of communication. "

All areas of science are based on true judgments, one of the fundamental truths of grammar is recognized as the referential definition of a noun, according to which it is a part of speech that expresses an object. There is no alternative to such an understanding of the noun in the European linguistic tradition. The difference between definitions in different grammatical sources concerns the verbal expression, and not the conceptual side: "A noun is a word that is accompanied by a subjective representation ... Subjectivity is the sign of a noun, its signified side". "A noun is a part of speech that unites words that express an object, which express it in the categories of number, certainty - uncertainty, case, possession" (Коронюков, 1956:64). In the composition of speech, nouns are distinguished according to three characteristics: semantic, morphological, and syntactic. In the semantic aspect, the noun denotes substances, that is, spiritual beings and things", - writes V. Gak, the author of "Theoretical grammar of the French language". (Гак, 1986: 67, 68). The author of The Theoretical Grammar of the English Language M. Bloch connects the essential meaning of the noun with the predominance of this part of speech in the noun: "The noun as a part of speech has the categorial meaning of substance or subjectivity. Therefore, the noun is the main nominative of the parts of speech. (Блох, 2004: 49-50). "Published in Cambridge by R. Huddleston et al. In Palam English grammar we read: „Noun: a grammatically distinct category of words which includes those denoting all kinds of physical objects, such as persons, animals, and inanimate objects.” (Huddleston, Pullum, 2007:83).

Defining a name concerning an object first occurs in the work of Dionysus Τεχνική γραμματική (Tehne grammaticke): "The name is a part

of speech that has a case and refers to a thing or an object, for example, stone, education." (И.Л.У 1980:216). Is the above explanation the result of observing the use of the name in the sentence by Alexandrian grammatical? If we are talking about function, and not about form, then the question must have a negative answer, because in ancient Greek, as in modern languages, the name indicated the place and time along with the object. For example, ἡμερας „in the morning“, νύκτος „at night“, δευτεραῖος „on the other day“, οχσοτατος “in the darkness” ἐξ' ἀριστεράς „from the left“; “τρίτατοί αφίκοντο εἰς τὴν πόλιν” „On the third day they arrived in the city“. We provide you with the examples from the book of Akaki Shanidze “an ancient Greek language”.

The author separates suffixes to identify the location. “Suffix -I was used to express location. The forms derived from them turned into adverbs. - i is used in the singular, in the plural it is changed into -σι“: Μαραθῶνι” „in the marathon“, “Μέγαροι” „in Megara“, ἐν Ἀθήνησι „in Athens“, Ὀλυμπιάσι „in Olimpia“ (Urushadze, 1987: 115, 116). The grammar of Dionysus also does not reflect the fact that in ancient Greek the name, as in all other languages, was used as part of the predicate name (nomen predicati): ἔργον οὐδὲν δνειδος "Labor is not a shame." (Urushadze, 1987:301). In his grammar, Dionysus does not distinguish nouns, adjectives, and numbers, but gives the general name only the meaning of the object, which contradicts linguistic facts. (Urushadze, 1987: 377)

However, in the definition under consideration, Dionysus distinguishes a physical object (stone) and a mental one (education); Aristotle drew attention to the difference between physical objects (primary beings) and concepts (secondary beings) in "categories", which determined the place of words denoting physical objects (primary beings) in reasoning. According to Aristotle, if words denoting physical objects and concepts (person, surname) are presented in the discussion, they always appear first in the role of a subordinate (subject), because the

concept refers to a specific subject, and not, conversely, a specific subject to the concept. Thus, the primary essence (physical subject) in the reasoning "is not spoken of any subordinate and is not transmitted in any subordinate." (Аристотель, 1978: 55).

Each area of science is a theory that is based on axioms. It would not be an exaggeration to say that the definition "a noun is a class of words denoting a subject" has long been considered an axiom in grammatical thinking. In old age, this can be equated with the well-known definition of a sentence: "A sentence is a combination of words expressing a complete thought." Both definitions are presented in the first European grammar of Dionysius. Comparing the definitions of nouns and nouns that are widely used in grammar today, it should be noted that from the 19th century to the present day, scholars have defined the Dionysian definition of a sentence and tried to correct it. As for the definition "a noun is a class of words denoting a subject," no one doubts its truth. The axioms that were used as an axiom by Roman authors such as Marcus Varro, Elius Donatus, Priscilla, and then by Arabic grammars, are repeated in European grammars of the late Middle Ages and thus has reached us. We have not come across grammatical sources in which the noun would be interpreted differently. Subjectivity is called the main feature of the noun, including all modern grammars from the grammar of Dionysius.

Dionysian novelty is the separation of the "ethereal object" (education) from the physical object, in the author's terminology, from the "body" (stone). An "incorporeal object" (education) is an idea, a concept that does not have a corresponding physical object in the Universe. In his work, Aristotle calls ideas "objects of the senses, but without matter." (Аристотель, 1976:440) But nowhere are ideas mentioned as objects. The concepts: "education", "knowledge", "attitude", "satisfaction", "accuracy", "abundance" ... have no direct relation to physical objects. They can be called objects only based on their similarity

to real objects. Both require a name: a concept is expressed, while a physical object is denoted by a name, otherwise both the concept and the physical subject are denoted about the name. By conventionally combining the concept and a physical object, Dionysus forms the concept of a "universal object" on which he bases the definition of a name: a name always denotes an object (physical or conceptual).

Aristotle studied the structure of thought (statement) in a sentence (expression), so he used the last two terms in the work "organon" to denote both the expression of thought and the meaning of the thought itself. The thought and suggestion of the Greek philosopher was also the expression expressed by the Logos. (Аристотель, 1978:95). By definition, "a sentence is a combination of words that conveys a complete thought." (И.Л.У , 1980: 216) Dionysus left a sentence with only one, linguistic, meaning of expression. But Dionysus's explanation was not purely linguistic, it was thought-based (statement) and therefore logistic. The influence of Aristotle's logical teachings was so great that neither ancient nor medieval grammars could see the syntactic structure of a sentence outside the logical structure. "And so, it happened," writes Arn. Chikobava, - reasoning (or judgment) and the transfer of the teaching about its parts, subordinate to the predicate, from logic to grammar "(Chikobava, 1967, p. 13). Let us add that the aforementioned "transplantation" did not happen by itself or immediately. The ancient grammars tell us nothing about the subordinate-predicate, while the name of the object, properties and number, as in Dionysus, are explained logistically - with reference only to the subject. The grammatical case in this case is that the definition of a noun due to logistics, even in the form of a definition of a noun, appeared in grammar before the formation of a proper noun in ancient Greek and Latin. Indeed, it is strange that the Roman grammarian Elius Donatus logically defines a noun as a noun in his Lesser Grammar: (Донат, 2003:120), Then he speaks of the qualitative forms of comparison of the name thus understood. The confusion of

name and nouns spills over from ancient grammars to grammars of other languages, including the grammar of John Bagration: "A name is a part of a word, a significant being of something or a person, for example, heaven, earth, man, horse, white ... The name is divided into essence and adjective" (John Bagrationi, 1815: 37).

Descriptive grammar, while logistic, was language-oriented. Overcoming logic was necessary to formulate a scientific vision in language. But linguistic thought is developing in a different direction. From antiquity to the Middle Ages, the view of language as a mere physical form of expression remained unchanged. Over time, it became clear that the forms and laws of thinking established by Aristotle in the "organ" are universal. The idea that people of different nationalities think in the same logical way, expressing thoughts differently in language, or that thinking is universal and that the language that expresses it is national has been accepted as true. The suspicion of language as an expression of thought arose even in ancient philosophy. About ideas, objects, and names, Plato attached absolute value to ideas - eternal beings that give rise to one-sidedly defined objects. It was believed that a physical and, therefore, changing word may not always accurately express the true idea. Aristotle also did not trust words because of their ambiguity, however, according to his teaching, a sentence can be true, and not a separate idea. In the 17th century, R. Descartes considers it possible to transform natural language into mathematical principles so that all thoughts become clear and simple. This philosophical assumption determines the direction of the development of linguistic thought.

Definition of a name in rational grammar

In a grammar published in Port Royal in 1660, the authors Arnault and Lanslow aimed to establish the logical basis of language and, for this purpose, distinguish between logically correct and irregular linguistic forms. The logic-oriented Port royal grammar was explanatory rather

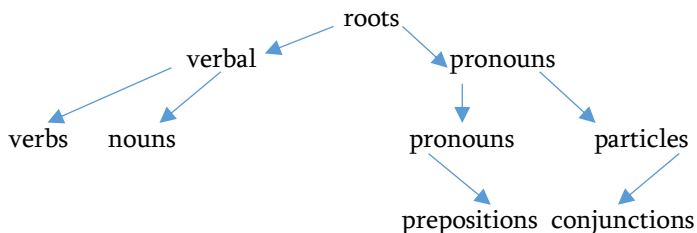
than traditional descriptive. It is well known that in ancient Greece, interest in language first arose in philosophy. "But grammarians had to cleanse themselves of the terms first used in philosophy: subordinate, predicate, name, verb, proposition, sentence and other philosophical semantics." So, for the ancient grammarians, logicism was introduced from the outside, they allowed it to go unnoticed. In the case of Por-royal grammar, the logistics are clear, theoretically justified. The authors suggest that the mind forms language by logical principles, but due to misuse, the linguistic form loses its logical correctness. The logically correct linguistic form is a voiced thought. "Without penetrating our consciousness, the souls of other people can, through the word, penetrate all the intentions of our soul and its various movements." Arnault et al. Lanslow compare the sentence with the form of thinking that it usually expresses - reasoning, and declares the parts of the last subject and predicate as members of the sentence. It is interesting to note that the. Arnault and C. Lanslow would have adequate academic resources to conduct a purely linguistic analysis of a sentence. In chapter 24 of the article on syntax, the authors discuss in detail the grammatical relations of words - agreement and control, and in the history of grammar, perhaps for the first time, they talk about the object of a verb: "Various forms of case often appear in the form of verbal additions, which is because these rotations express different relationships." This will be used successfully to identify the linguistic members of the sentence. As for the authors of Rational Grammar, they were determined by the logical structure of the sentence. However, they justify the subject of a name philosophically, rather than referring to the position of using that part of the sentence in the sentence. Only the first of the ten categories named by Aristotle in the "organon" - "substance", is a separate object, the rest (property, quantity, relation, place, action, state, passiveness, belonging) are forms of existence of a substance. With this in mind, a. Arnault et al. Lansloh divides the parts of speech into words denoting the

essence: Nouns, articles (indicating the meaning of nouns), pronouns (replacing nouns), recipients (verb nouns), prepositions (connecting nouns), adverbs (derived nouns) and words denoting the existence of substances, occurrences: verbs, connections. Using the same philosophical principle, the authors of grammar also distinguished between nouns and adjectives in nouns: "Those who designate substances were called nouns. Those who mark matches by referring to the subject to which these matches correspond are called adjectives. " Thus, in the grammar of the Port Royal, the basis for the syntactic characteristics of the noun was laid: a noun is a part of speech denoting an object (substance) that appears in a sentence in the position of a subject (subordinate). It is important to note that the listed features of nouns were established as a result of philosophical and logical, and not linguistic analysis.

Problems with the original elements of the language

Having established the laws of language, comparative historical research acquired a scientific basis, and linguistic analysis acquired objectivity. It was during this period that grammar considered it possible to restore the original state of the language. The precedent for recreating the original forms of the language belongs to Fr. Bop, who at the first stage of language education admitted single-syllable roots. At the next stage, the roots are divided into classes of two verbal and substitute nouns. Verbs and nouns come from the first, pronouns, prepositions, conjunctions, and particles from the second.

Verbal roots indeed predominate in terms of the appearance of parts of speech with Bopp, but the founder of Comparativism also suggested the appearance of nouns before the appearance of grammatical forms, since he would not allow the use of a language without nouns. As we have already mentioned, it is no coincidence that Davydov named the denominator of actions and objects, and Buslaev - the words expressing the subordinate and the predicate.

The recognition of the name and the verb as the basis of speech is associated with the names of Plato and Aristotle. This is a completely different matter. In the diachronic analysis of Grech's parts of speech, for the first time, a distinction is made between the properties of an object and the descriptive name of the object itself based on the philosophical tradition, according to which objects and events are perceived by a person through their properties. German entomologist Max Müller was convinced of the possibility of the historical study of the language. He noted: "The grammatical basis of Indo-European languages has been almost completely explored, including the original words, and even seemingly insignificant mysterious changes have been sufficiently explained. The classification of linguistic facts is possible because "the formation, functioning, and development of a language obey natural laws." The law of language does not obey the will of a person, therefore the result of linguistic analysis is also objective. In this respect, linguistics should be classified as natural science. According to Müller, a historical analysis of language is necessary, because the grammar of Dionysus cannot give a correct and complete picture of human speech. Names and verbs were singled out by philosophers who also introduced many grammatical terms; "In Athens, formal logic and formal grammar had the same terminology." The work of Dionysus is one of the origins of grammar, from which grammatical doctrine spread throughout the civilized world. Since the grammatical structure of Indo-European languages is the same in basic characteristics, Müller concludes: "The

entire structure of grammar: the elements of production, case, conjugation, were formed before the disintegration of the Indo-European family. Changing grammatical forms Müller opens with a phonetic combination of words. He views the history of Indo-European languages as a process of gradual decay.

Müller notes: "The noun and the verb, or rather, the subordinate and the predicate, were different by the philosophers", contains a reference to how philosophers understood nouns and verbs, in particular, as logical categories, "parts of thought". But Müller will not continue research in this direction. Probably because the logical border that philosophers overcome - the subordinate noun, the verb - predicate - is considered sufficient to distinguish between the two parts of speech.

Comparative analysis of typologically different names of languages

Ancient grammars describe language about the world and thought. In them, the subject of the subordinate was given the logical name of Aristotle. The name Dionysus refers to both physical and mental objects. Thus, the main feature of the definition of a noun - subjectivity - was determined not by the study of the use of these words in speech and, in contrast to words of other classes, but about the structures of the world and thought. Ancient epistemology developed the subject-name-subject grammatical doctrine, which defined the existence of a noun in grammatical theory.

Parts of speech have been involved in the construction of the universe from the very beginning. "Language begins immediately and simultaneously with the very first act of thinking." Man cannot open the world without language. The object in this world is a language, a "word". F. According to Humboldt, the articulated sound precedes thought and the universe. In this sense, Aristotle could not use the categories of thought as a basis for separating the parts of speech in "poetics", on the contrary, the categories of thought were separated by him using parts of speech. It will be interesting to mention Bloomfield, according to him:

"The most important part of logic and metaphysics in the categories of the native language crudely paraphrased by philosophers."

Conclusion

Sacred truth: The word (language) is a condition for the existence of the Universe, it became scientific in the 19th century in the teachings of Humboldt. Ignorance of the true nature of the language is the cause of many linguistic errors, one of which is the grammatical definition of nouns.

The well-known definition "a noun is a class of words denoting a subject and used in a sentence with the function of a subordinate and a complement" is referential-functional. It was formed over the centuries but before Humboldt.

The theoretical understanding of a particular structural element of the language depends on the author's world and the philosophical vision of the language.

The ancient definition of the noun was due to the philosophical worldview and epistemological principles that prevailed during this period: the physical world (substance, property, quantity, relation, time, place, belonging, action, state, passiveness) is objectively ("reflected") reflected in human consciousness, and then transmitted through the language. Parts of speech express categories of thought and mark the corresponding referents (substance, property, action, place, time ...). The Dionysian definition "a name is part of speech that has a case, denoting a body or object, such as a stone, education" may have originated in this paradigm of scientific thought.

The definition of a noun given in the first European grammar is not the result of observation of the use of ancient Greek or any other language. In ancient Greek, as in all other languages, in addition to the subject meaning, the noun is usually used with attributive, adverbial, and predicate meanings. This fact could not be properly appreciated using logistic grammar.

In the absence of a syntactic theory, Dionysius could not substantiate the meaning of a noun with a syntactic function. The Alexandrian grammar used Aristotle's discovery of a noun to determine the root of a noun: a physical object ("subordinate") in thinking (reasoning) is always a noun, but Aristotle speaks of a logical noun (subject), not a grammatical noun. (noun). The definition of a noun given in the *Techne Grammar* is a misinterpretation of Aristotle's principle.

In the 17th century, A. Arno and Lancelot equated the structure of the sentence with the structure of thought and thus declared the parts of thought (subject-predicate) as members of the sentence, justified logicism in grammar, and thus facilitated the establishment of the Dionysian version of the noun in grammar. Henceforth, the subject of a noun was proved by the ability of a part of this speech to act in the syntactic role of a subject (subordinate). A circle was formed: first, the word denoting the subject (subordinate) was mistakenly identified with the noun, and then the subject of the noun was confirmed by the connection of a part of this speech with the subject.

Along with expression, language shapes thinking. The theory of logistic grammar avoids considering examples when one-word acts as different parts of speech, which is logically impossible. Each language is a system that classifies the world in its way, which forces one to study its structure, in contrast to other linguistic structures, when describing one language. The first European grammars, if they did not take into account the data of other languages, could not scientifically reflect the structure of the Greek language itself, because at best they described speech, not language. However, the theory of parts of speech began with a contradiction between a noun and a verb in logic, not grammar. Philosophers distinguished from each other not the corresponding words, but the parts of thought - the subject and the predicate. The first was called "name" and the second was called "verb." The use of these terms in

grammar has also helped to blur the line between logical and grammatical in a sentence.

In grammatical theory, the existing division of syntactic functions (noun-subjunctive-adjective, verb-predicate, adjective-attribute, adverb) is not entirely linguistic, since the chapter is based not on the analysis of words, but the reference of the physical object with the parts of thoughts.

Aristotle's observation that, as a predicate, a noun no longer denotes a subject, but only defines it, implies that a name cannot be complete in the function of a predicate, because it loses its subjectivity. If we reduce the meaning of a noun only to the subject, then its syntactic functions should also be limited to additional additions. But only a logical name (subject) has a substantive meaning, and not a grammatical (noun), which has always been used in all languages in the role of a predicate because without it, it becomes impossible to use the language about the World.

A noun is a part of speech that, together with the subject, has always expressed attribute and adverbial meanings from the very beginning, but the logistic postulate does not allow to see this obvious fact: the name refers only to the subject.

In addition to the noun expressing the predicate, attribute, adverb, the corresponding parts of speech (verb, adjective, adverb) have been formed in languages, but languages do not have only a part of speech expressing the subject.

A noun is a part of multifunctional speech used in a sentence with the functions of a predicate, subjunctive mood, addition, attribute, adverb. All syntactic functions are important for a noun.

The main provisions of the dissertation were reflected in the following publications:

1. Levan Khalvashi, Lia Gorgadze. „For the noun and verb appealing in Grammar”. Georgian National Academy of Sciences Adjara Autonomous Regional Scientific Centre -IV. Batumi 2019. ISSN 2449-2507 page 195-199
2. Levan Khalvashi, Lia Gorgadze. The problem of the relationship of objects, concepts, and words in Fr. Bacon’s philosophy. Georgian National Academy of Sciences Adjara Autonomous Regional Scientific Centre -VI. Batumi. 2020 ISSN 2449-2507 page 182-186
3. Levan Khalvashi, Lia Gorgadze. "On the problem of parts of speech in grammar." Collection (Materials of the International Conference) "Humanities in the Information Society -III“. ISBN 978-9941-462-86-3
4. Levan Khalvashi, Lia Gorgadze. “Dionysian definition of a name in ancient grammar”. Peer-reviewed electronic bilingual journal of the Faculty of Humanities of TSU "Spekali". Tbilisi 2022 (Accepted for printing.)
5. Levan Khalvashi, Lia Gorgadze. “Name in the philosophy of Plato and Aristotle”. Center for the Study of Semiotics and the Georgian-American University GAU; 21 number of the scientific journal "Semiotics". Tbilisi 2022 (Accepted for printing.)
6. Levan Khalvashi, Lia Gorgadze. “TO USAGE OF NAMES IN LANGUAGES WITH A DIFFERENT STRUCTURE “. Web: www.ocerints.org, email: intoffice@ocerint.org <http://ijasos.ocerintjournals.org>.INT online ISSN: 2411-183X.DOI Number: 10.18769/ijasos. 2022 (Accepted for printing)